

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	---	---

Egyházi állapotunk megtekintése.

(Árnyképek.)

I.

Minden erősödésnek kezdete az önismeret, magunk mérlegelése. Vannak életpontok, melyeken a magunkba szállás szükséges, mint a pihenés a nagy munkához. Önáltatás, elbizakodottság és többre vállalkozás, mint a mit képességünk elbír, nem vezet jóra. E komoly tételek irányzása mellett vessünk egy tekintetet egyházunk jelen állapotára, emeljünk ki néhány vonást arculatán, mely vonások a gyengeség, erőtlenség tünetei. Időzzünk a ma divatos fényképek helyett az árnyképeknél, mert nem mindig süt a nap és mindenütt; vannak szürkületek és homályos idők, pedig ott is csak élni kell.

1. Egyik vonás, a mi szemünkbe ötlük s onnan a szívünkig hat, az *öröm*, a *lelkesezés hiánya*. Mintha valami nyomná a kedélyeket, csüggedés és bú ül a hívek, sőt vezetők lelkületén, ez maga után vonja a kevés érdeklődést, úgy az egymás, mint a közügy iránt. A lelkészek nagy részét, kivált a családapákat, az életfentartás gondja komorítja el, a szebb jövő csillogása kétes fényben és távolban alig látszik. Szomorú bizonyossága ennek, hogy a lelkészi pálya veszteni kezdi vonz-erejét; s a mi még szomorúbb, a nagyobb tehetségek más pályára vonódnak. A költöző madarak elhagyják a ridegülő tájat. Tehetségek nélkül el fogja veszteni református egyházunk a tudományos értéket és jelleget, tudomány bírása nélkül pedig megveretik, lenn marad, s a magasb képzettségű környezet, még saját világi híveink is elvonják tőle becsüléseket s értékül számításukat. Szellemi fölénynek van hatálya csak és méltatása, kivált épen korunkban.

Sajtónkban, gyűléseinken, értekezleteinken fontos tárgyak, emelő eszmék jönnek felszínre — ez mindig jó jel — de többnyire elhangzanak visz-

hangtalanul, mint „kietlenben üvöltetnek szava“ (Müncheni codex). Midőn kezdeni és tenni kell, nincs előálló. Az öröm, a lelkesezés hiányzik. Megjelent nyelvünk és hitünk diadalaként a javított Károlyi Biblia (magyar „revised“), méltó a mához, méltó az előkelők himzetes asztalára is és egy pár közlőny kivételével, a közlelkesezés fogadó szózata némán maradt a nagy irodalmi és egyháztörténelmi jelenség felett. Zsinataink, főuraink, nagyobb egyházaink oly édes anyai gonddal eltelve tárgyalták régebben bibliafordításunk ügyét, hogy éled a lélek olvasásán: most, eddigelé még legalább, testületeink részéről méltató végzéseket, hála-szózatokat, a közfigyelmet felkeltők, hiányzanak. Maga a világot munkásságával átölelő nagy külföldi társaság is megérdemelne egy köszönő szót részünkről, mert oda segített, hogy van új bibliánk; ebből a megnyilatkozásból az is láttatnék, hogy buzgunk, örülünk, érdeklődünk Isten ígéje iránt. Megérdemelnék a fordító derék munkások is a kellő elismerést. Ha még az a nagy jelenség sem hat meg és nem ragad el, kérdjük: ugyan mi nyitná szívünket és szánkat örömeire?

Oázis gyanánt zöldel itt-ott — és ez szebb jövő előjele — a vallásos buzgóság; a hivatalos egyházi működés mellett és kívül, szabad tevékenység útján tényekkel áll elő, elhagyatottat ment, meztelent felruház, szükölködőt segélyez, s az áldás az egyházra száll, a szomj-oltó víz a hit sziklájából buzog ki. De vannak egész nagy területek, vidékek, hol semmi ilyen iránt érdek nincs, csak maguknak és magukért élnek az ezrek (egyházi mezőt értve), mintha a teremtő lelkesezés szunnyadna. Pedig a hitet is cselekedetekben kell felmutatni, az egyház nem díszfa, hanem terebélyes gyümölcs termő fa.

Nagy mulasztásaink szinte tanúi az alkotó lelkesezés hiányának. A páratlan esemény, a haza ezred évi ünnepe elcsillogott felettünk, egyházi

téren mi nyoma maradt? Egy pár kinyomult imádság, mit már talán senki nem olvas. Folyvást áldást harmatozó intézménnyel nem örökíté meg azt közegyházunk, mert a polgári öröm mellől a vallási öröm, az ihlet, hiányzott. A református egyház belevegyül tagjaival az általánosba, az elnyelő tengerbe, de egyedileg nem érvényesül, oda zúgva: én is vagyok és lenni akarok. A reformációt egyedül az angol és skót biblia terjesztő társaság képviselte ott. Adjuk meg az igazat, ott volt szépen rejtlőleg tanügyünk, leírás és képekben . . . elismerést neki! De épen ez ügy kezd kisiklani kezünkből, félig államivá lesz: egy új rejtély, egy új sphinx vonul a láthatárra: miképp maradhat majd a jövőben is „veteményes kertje“ az egyháznak az iskola? Ez ismét növeli az aggályt, töprengést és zavarja az örömet.

Egy gondolkodó nagyunk mondotta volt: a pátens korabeli összetartásra, mikor egyik valánk s közlekedés tükröződött arcunkon a diadalnál, akkor sem ragadtuk meg a pillanatot, mert az újkori egyiptomi fogságból szabadulást nem örökítők meg maradandó és áldásos emlékekkel, alkotással. Ma, 30 év után, önkényt kell odaadogatni foszlányait az önkormányzatnak, még oly parányi kérdésben is, minő a régi féléves beosztás gymnasiumainkban, az alkalmazkodás kétes elmélete folytán, lemondunk régi útunkról; tanítóképezdéinkbe bediktálták a német nyelvet,

a magyar állameszme botránnyára (ne is enlítsük az autonómiát) német nyelv nélkül magyar ref. tanító sem lehet senki saját falusi iskoláinkban és ez a millenium után! Mikor a múlt század derekán Mária Terézia alatt rá parancsolták a debreceni főiskolára a német nyelv tanítását, azt felelték gondnokai: nincs nekünk arra pénzünk és a kormány folyóvá tette a német nyelvmester fizetését. A polgári házasság behozatalakor egyházunk minden fokon némaságra lett szorítva, pedig százados jogokat vesztett. Na! de most ugyancsak gyűjtögetjük a jelen rajzi adatokat, naponként szaporodó veszteségeinkről, az egyházra nézve megholtakról. Ki és mi az oka, hogy mi vagyunk a vesztesek, az áldozatok? Hogy a közöröm és lelkesedés elvonul az arcokról . . . azon csakugyan nem lehet csodálkozni.

2. A másik vonás, mi tapasztalható: *nem tömörülünk, nem alkotunk*. Itt van a várva-várt szabadság korszaka, többé semmi akadály akár százféle együletet alkotni, a szükségletek szerint. Mindent a hivatalos egyházra bízunk, mely szabályok cikkeibe kötve, minél felebbi a szervezeti fok, annál lassabban mozog. Bizonyos dermedtség észlelhető ott, hol pezsdülő ifjúi erőnek kellene mozgatni a lelkeket, a fogékonnyokat. A keresztyénség örök-ifjú erővel bír, annak előregedni nem szabad. Hiányzik az élő erők egybefoglalása. Megdőbent, miként értel-

TÁRCA.

Utilitarianismus.

Írta: *Blackie Stuart János*. Angolból fordította: *Csiky Lajos*.

(Vége.)

Az újabbkori gondolkozók sorában az utilitariánus erkölcsan magyarázói között senki sem foglal el a közönség előtt olyan kiváló állást, mint *Mill Stuart János*.* De bármilyen nagyok legyenek is ezen kiváló irónak érdemei az ő szellemi irányához legközelebb állani látszó logika, politika és nemzetgazdászati területein, az iránt alig foroghat fenn a gondolkozó emberek elméjében kétség, hogy az ő, Utilitarianismusról írott könyve többet tett ezen tannak aláaknázására, mintsem annak kifejtésére. És ennek a magyarázata olyan okban rejlik, mely nem kevésbé elítélő magára a tanra, mint hízogó annak ezen harcosára nézve. *Mill* nagyon jó ember arra nézve, hogy következetesen haladó ügyvédje tudjon lenni egy olyan rendszernek, mely, más rendszerekkel összehasonlítva, alapjában véve rossz. Ő a valódi erkölcsi haladásnak nagyon komoly apostola ahhoz, hogy föltétlen híve tudjon lenni egy olyan isko-

lának, melynek természetes eleme az epikurusi könnyűvérűség, az érzéki elmerültség és a pusztán észbeli számítás. Az ő szíve föllázadt egy olyan bölcsélet hanyatló irányzata ellen, mely csak annak adott elsőrendű jelentőséget, a mi alacsony, és a mely az emberi természet legmagasabb elemeit tiszteletteljes meghunyászkodásra kényszeríté valamely kölcsönzött és másdrangú életképességgel bíró emberek előtt. De ugyanazon időben tanítványa volt ő az iskolának és fia saját atyjának, és így neveltetés és bizonyos értelmi örökösödés útján az ő feje egy olyan tan szolgálatába szegődött, melyhez az ő szíve, természeténél fogva, nagyon is jó volt. Ennek a következménye aztán egy olyan fajta sophistika lett, melyet ha jól megvizsgálunk, csak csodálni vagyunk kénytelenek. Elfordulván iskolájának azon eredeti eszméjétől, hogy a gyönyör az egyedüli jó, és hogy a gyönyörök csak benső erejökre nézve különböznek egymástól: a boldogság mennyiségének általános eszméje közé beszövi ő a minőség megkülönböztető elemét; és így tényleg visszament azon velünk született eszmékre, a melyeknek épen megtagadásával szokott az ő iskolája dicsekedni. Mert a magas és az elsőrendű gyönyörök minőségében való lényegi különbség nem olyan dolog, mely bármiféle külső inductióval is megmutatható volna, hanem egyenesen az ember értelmi és érzelmi természetéből fakad az ki, a maga veleszületett fensőbbségét pontosan épen úgy mutatván ki, mint a hogy kimutatja a világosság a sötétség, vagy a rend a zavar fölött a maga fensőbbségét. És így, míg ő az utilitarianismust, a mi az eredményeket illeti, teljes sikerrel védelmezi, ezen sikert

* *M. St. J.* angol bölcész és közigazda, született Londonban 1806 máj. 20, s meghalt Avignonban 1873 máj. 8. *Blackie*, kinek ezen művét fordítjuk, még mint élő emberről beszél róla.

mezi Stöcker Adolf a német hivatalos egyház-közsegeket „adófizetők egyesülete az, nem a hit, hanem a fiskalitás egyháza“.

Nincs más mérv az egyházi és vallás-jogok gyakorlására, mint az adó, a mely nem önkéntes. Hisz-e, erkölcsi életet él-e valaki, az láthatatlan marad; még ha látszik is az ellenkező, p. o. a vadházasságnál, az nem döntő. Fegyelmiünk nincs, csak a fizetett hivatalnokokra. Egészen állami és polgári mintára alakulunk, secularizált egyház vagyunk, se nem egészen állami vagy nemzeti, sem szabad egyház. Az úrasztalához járulás vagy annak teljes mellőzése figyelem, észrevétel tárgyává sem tételik. Az igazi egyház soha sem nyugodhatik pénzen, fizetésen, merő anyagon. Ez anyagi mankó már roskadozik is, az összeroppanás fenyegető közelségében vették észre a hivatalosok, hogy oly pénz- és adóteher nyomja az egyházi tagokat. Nem csoda, ha a derű elvonul a hívek ajkairól. Most lett alapos tanulmány tárgyává téve e baj. Hát eddig miért nem? Jobb későn is tudatra ébredni és megkezdeni az orvoslást, mint soha. De mikor és hogyan oldódik meg ez égető kérdés? Tömörülés, alkotás és az ehez való erő és kedv e miatt hiányzik a nemzedéknél, legalább ebbe fogódzanak, mentegőtöznek.

Az egyházi nagyobb központokon a hit és erkölcsi erő képviselői nem gyűjtetnek egybe,

hogy a sok szikrából tűz és meleg keletkezzék. Az egyházon kívül álló ügyesebbek a mi erőinket is elvonják nem egyházi célokra és nem saját híveink javára; egyházunk, mint vallás-erkölcsi testület, megszentelő erejével nincs jelen ott, hol érvényesülhetne. Csak predikálni, a szoroson kiszabott órákban, mai nap nem elég. Különösen a női elem legtöbb helyen szerephez és felkaroláshoz nem jut . . . pedig a nőkben megvan, dicséret érte, a fogékonyság és hajlam a presbyterissa és diakonissa mai viszonyok szerinti hivatásához; mutatja, hogy az egyház nélkül, azon kívül, egyetemes célra igen munkálnak, de gyöngéd kezök, forró szívök nyomán nem az egyház erősödik, nem az az iránti hűség, ragaszkodás kél életre. A többi, köröttünk élő egyházak és hitközsegek kiveszik részöket az egyetemes tömörülés alkotásából, de a mellett saját felekezeti érdekét külön ápolják. Mi nagy-lelkűek, széleskeblűek vagyunk . . . s a magunk ügyét elhanyagoljuk. Mi gátolja p. o., hogy a nagy debreceni egyház is megalakítsa a maga református nőegyletét, a helyhez illő új szervezettel és célokkal? vagy a magasztos rendeltetésű Lorándfi Zsuzsánna-egylet mintája után saját idomítással s ágazatokkal? A szeretet soha sem alszik el, hamuban is emésztődhetik, de szikrája mindig lánggra lobbantható. A szabadság az erőt emeli, a gyengét, ki élni nem tud vele, leszorítja.

az által éri el, hogy mindenestől kiveti a hajóból azt, a mi a tan legmegkülönböztetőbb vonása, és titokban elfogadja mindazt, a mi e tan elleneseinek tanításában a legsajátosabb vonás. Az ó-kor epikureanismusa és stoiciszmusa között volt egy határozott és tisztán megjelölt határvonal, melyet akár az elmélet, akár a gyakorlat terén senki figyelmen kívül nem hagyhatott; és most *Millnek* sikerült ezen határvonalat elenyésztetni; a gyönyör szeretetét, melylyel útra indul, felmagasztosítja ő az erény szeretetévé, és a minden érző teremtmény legnagyobb lehető boldogságáért való eszményi lelkesedést állítja a gyönyör azon tényleges és egyenes ösztöne helyébe, a melyet minden ember ismer; és egy *Mazzini József** a ki a maga egész életét a legodaadóbb lelkesedéssel és a legszigorúbb önmegtágadással dobja oda egy lehető olasz köztársaság eszményének, csak olyan epikurens, mint egy *Hume Dávid*, a ki kigúnyol minden lelkesültséget, s a párisi szalonok szép nőivel való finom szellemeskedésekben keresi lelke gyönyörűségét. De hát ez nem egyéb mint minden dolognak összezavarása, és az egész ügynek inkább a szavakkal való játszássá, mint az elvek küzdelmévé való tétele. És az ilyen eredményen nem is kell csodálkoznunk; az újabb időkben ugyanis a keresztyénség befolyására olyannyira magasra emelkedett az erkölcsiség egész

szívonala, hogy az epikureanizmus, ha meghallgattatást akar nyerni, kénytelen olyan álláspontot foglalni el, mely nem állhat lentebb a hegyi beszédben, vagy a Korinthusiakhoz írt első levél 13-ik részében leltt erkölcsi színvonalnál; és ha ezt úgy akarja megtenni, hogy semmi egyébbel nem indul útnak, mint a gyönyör egyéni önző szeretetével: könnyen el lehet képzelni, hogy ehhez nagymérvű dialektikai szemfényvesztésre és a szavakkal való csalóka bűbájoskodásra van bärkinek is szüksége. *Bentham* szavaiból indulva ki, kénytelen az illető kimagyarázni hogy a gyönyörnek eredeti, egyéni és személyi szeretete, a mi maga az önzés és a minek magának az önzésnek kell lennie, a pusztá külső tekintetekből ered, mert, hogy a jótékonyság színét megmentsék csak az ilyen külső tekinteteket hagyják nyitva a velünk született eszmék tagadói. Épen mint azon theologusok, kik valamely értelmetlen hittétel mellett kénytelenek állást foglalni, és mégis, hogy annak hitelét megmentsék, arra tartoznak törekedni, hogy azt értelmes színben tüntessék föl: az utilitariánusok is, mikor az erkölcsiség legalacsonyabb elméletének elveit a legmagasabb erkölestani elmélet elveihöz akarják alkalmazni, nem tudják kikerülni azon stratégiai ostoba fogást, mely mikor visszafelé vonul, olyan mozdatokat játszik melyek az előhaladáshoz hasonlítanak, Csakhogy ezen esetben a strategista tudja, hogy ő most megcsalja a maga katonáit és megcsalja az ellenséget is, míg az a logikus, ki ügyeskedve új állást foglal el, holott régebbi állását látszik fentartani, saját csalárdkodásainak a boldog áldozata. Arcélt változtatott egy

* Olasz republikánus, ki 1832-ben titkos társaságot alapított (ifjú Olaszország néven) az olasz egységnek köztársasági alapon való létrehozatalára. Sok időt töltött száműzetésben. Művei és levelezései összegyűjtve megjelentek. Meghalt 1872 márc. 10-én 67 éves korában.

Jót tenni, másokért is élni, fő és egyik ismeret-je a keresztyénségnek, az arra munkálásnak száz alakja van. Még legtöbb egyházi pontokon nincs mozdulás. Fayot francia lelkész a gyakorlati protestantismusról mondá: „az önzés válik ott mozgató elvévé még a morálnak is, hol nem Isten uralkodik többé“ (La conscience et l'évangile). A presbyteri buzgóság is lankad, néha gyűlés sem tartható a részvétlenség miatt. Jól esik, hogy az erőhanyatlás korában néhány buzgó világi presbyterünk is kezd eszmélni és mozogni. Csak fel és előre, mindenkié az egyház, mindenki tehet és tartozik tenni érte. Jól tanította Schleiermacher, épen száz évvel ezelőtt, 4-ik beszédében a vallás felett: mindenki pap azon a téren, a melyben ő mester, s a melyben ő képes másokat magához vonni, azokat a magasabb tájakra emelni.

Ismeretterjesztő, hit- és jellemerősítő egyesületekkel — tömörülés útján — kell hatni és munkálni, hogy a tudatból ki ne vesszen a vallás, a szívből az Isten félelme. Kellő ápolás hiányában már a keresztyén vasárnap eszméje is homályosul kivált világi tagjainkban.

És ezt nemcsak a templomban lehet és kell tenni. Kivált épen korunkban, mikor úton-útfélen, regényekben és tárcacikkekben hintetnek az olyféle eszmék: a modern világ ellenséges indulattal viseltetik a hit iránt . . . a vallás nem ural-

odik többé . . . a társadalom megváltozott, az új nemzedékek közönye és gyűlölete közepén a vallás bizonytalan jövőnek néz elébe („Nemzet“, 1896. 9. szám). Az áradat, ha védtöltéseket nem állítunk eléje, tör és rombol. Ebben fekszik egyik inghatlan alapja az evangéliom terjesztés (evangelizatio) új módozatának. Még sem mozdulunk. Egyház szervezetünkben is van valami, a mi nyom. Onnan sem lövel sugár. A pünkössti lángnyelvek nem zendülnek. Fáradtak az elmék, vagy más tér tartja lekötve őket? Ki tudja, ki meri leleplezni. A nagy vallásos jellemek is, a gránit alakok, mintha ritkulnának. Nagyon szomorú kép Márk evangéliomában a kiszáradott figefa (Márk 11. 20.)

Balogh Ferenc,
hittanár.

A megigazulás tanának fejlődése Melanchthon Locijában.

(Folytatás.)

Vizsgáljuk meg tehát különösebben emez utolsó szempontból, t. i. a regeneratio szempontjából a melanchthoni tant.

Fides non protest non effundere se, quin in omnibus creaturis deo cupidissime serviat, ut pio patri pius filius solet (K. 196.), ezzel a subjectiv fordulással kezdi meg Melanchthon a hitélet leírását. Mint az Isten bünbocsató kegyelme felől való üdvös meggyőződés reakciója, jelentkezik az embernél a felebaráti szeretet,

manőverrel, melyet sokan igen ostobák voltak észrevenni, és megmentette magát a formális visszalépés kellemetlenségétől. Az ilyen ügyeskedő fogások szolgálnak aztán minden olyan egyoldalú theorétikus kényelmes menhelyül, kik azt teszik feladatukká, hogy a természetet vegyék iskolának, és az emberi lelkeket, mint egy gyümölcsös kert fát, saját kedvenc felfogásuk szerint nyesegezzék meg. Ezenközben a természet csak halad a maga útján, fölépítvén a maga erős erkölcsiségének várát az eredeti tiszta források fölé, mitsém törődvén sem az erkölcsani iskolák alapítóinak mereven egyszerű dogmatismusával, sem tanítványaiknak eszeskedő apológiáival, — és az a természet, a mint költöket, prédikátorokat is teremt az igaz erkölcsiség hirdetésére, inspiráció, nem pedig inductio útján.

Mill Stuart János után már egyedül *Bain* tanár* az utilitáriánus iskola olyan előharcosa, kiről még külön meg kell emlékeznünk. Ezen finom érzékű, széleskörű és kész író, mikor megegyezik *Hume-mal* és *Mill*el abban, hogy visszatért az emberben levő eredeti jóságos ösztönök régi sokratesi elvéhez, és így az emberi léleknek egy fontos részében tagadta a tiszta externalismust, egészben véve mégis sokkal erősebb és következetesebb externalista volt *Mill*nél; valójában annyira erős, hogy

* *Bain Sándor*t, e kiváló skót bölesészt és természetvizsgálót, glasgowi, aberdeeni, majd élete utolsó éveiben londoni egyetemi tanárt, a tapasztalati böleselet egyik főképviselőjét szintén élő embernek ismeri és jelzi még *Blackie* ezen műve. Meghalt 1877 január havában szülőházában, Skóciában.

Cs. L.

nem habozott teljesen határozott szavakkal kimondani, hogy az emberi kebelben levő lelkiösmeret nem más, mint pusztá reflexiója a polgári törvénykönyvben letett külső mintáknak, a helyett hogy, a mint az idealisták tanítják, a törvénykönyv volna a normális lelkiösmeret erkölcsi mintázata alapján készült nagyon töredékes és meg nem felelő munka. A hobbismusnak, a maga leg-túlzabb formáiban való ezen felújulása nem igen találkozik tetszéssel egy olyan országban, hol a köz lelkiösmeret, hosszú századok óta egyesítvén magában a keresztyén és lovagias műveltséget, a finom érzékenységnek oly igen magas fokára emelkedett; és *Mill*nek számtalan bámulója, kik hálásak ezen úr iránt azon ügyességért, melylyel ő az empiricismus erkölcsanát az idealismus ruháiba felöltöztet: aligha fognak hálásak lenni *Bain* iránt azért, hogy az ő kedvenc rendszerüket gyermekkori bölesőjének meztelen prózájában mutatá be. Az éleselméjű észak-skóciai tanár bizonyára következetesebb, bár talán kevésbé szeretetreméltó lett volna, ha a maga legteljesebb valóságában hirdeti a mindenek mindenek elleni eredeti harcának *Hobbes*-féle tanát; és nem esett volna neki nagyobb nehezére az, hogy az őseredeti tigristől levezessen egy *Xaviert** vagy egy *Howardot*** mint a minő fáradság az volt másoknak, hogy az őseredeti majmot egy *Newtonná* vagy egy *La Place-szá**** emelték föl.

* India apostola † 1552.

** A börtönügy nagy angol apostola † 1790.

*** Hírneves francia matematikus és csillagász † 1827.

Cs. L.

Cs. L.

Cs. L.

mások szolgálatára való készség, hol tehát bizonyos új erők közléséről szó sem lehet: mert hát nem is tud a lélek másként viselkedni, mint hogy Istenét imádjasson az ő nagy irgalmassága miatti háládatosságát némi csekély viszontszolgálatlaltal bebizonyítani törekszik (K. 196). Nem szabad tehát különbséget tennünk az u. n. erkölcsi és theologiai erények között, hiszen keresztyén ember egyedül a sensus misericordiae dei-re vagyis a hitre támaszkodik; a hit adja meg tetteinek az irányt, midőn Isten iránt hálára gyűl lelke (K. 198).

Isten könyörületének eme megismerése eszközli, hogy az ember Istenének a teremtményekben szolgálni igyekszik: felebaráti szeretet (v. ö. K. 252); ennek kapcsán támad szívében remény. Hit és remény felváltva vannak használva a szentírásban, mert valamint a hit nem egyéb, mint feltétlen bizalom Isten ingyen való könyörületében. tetteink minden tekintetbe vétele nélkül, úgy a remény sem egyéb, mint az üdvnek várása tetteink minden tekintetbe vétele nélkül. Annak örül a győtrött lelkiismeret, annak örül az evangyeliom szerinti bűnös, hogy tetteinknek semmi érdeme nincs.* Egyszóval a sophisták szeretetről való nézete hibás (K. 199—202).

Ezek szerint a megigazultnak minden tettei hiból származnak, honnan következik, hogy a regeneratio a vallási „defectus“-nak helyreállításában áll (= posse vivere, v. ö. Loofs Stud. u. Krit. 642 s. k. l.), úgy hogy ezek szerint regeneratio és justificatio összeesnek. Itt állunk hát egy igen bajos kérdés előtt. Egyrészt a tettek — mint a Lélek első zsengei — a cél viszonyában állanak a justificatioval, mint belső lelki átalakulással.

* E mondatában Melanchthon Luthert szó szerint utánozza. Az evangelicus peccator kifejezés mindkét reformatornál nagyon kedvelt (v. ö. K. 199 jegyzet).

Berekesztjük immár az utilitáriánus bölcsesletről tervbe vett szemlényt, és az elmondottak eredményét a következőkben állítjuk össze:

Az utilitarianismus általában véve olyan gondolkozási módszer, mely, míg azt tűzi ki feladata gyanánt, hogy a homályos eszméket tisztítsa: az emberi gondolkodás és cselekvés minden részében csak zavart és rendetlenséget hint el; és különösen

1. a melyik az által, hogy a gondolatot a pusztá érzékelésből eredezteti, a melyik a helyett hogy a sokat az egyből vezetné le, az egyet vezet le a sokból, és így az elmét a pusztá egyszerű benyomásokra vezeti vissza: összezavarja a szükséges és a mellékes igazság közötti lényegi különbséget és minden tudást lehetlenné tesz;

2. a melyik, összezavarván az okiságot a következménnyel, gyökeréből tép ki minden bölcsesletről, megfosztja a theologiat minden lényegétől, és megfagyasztja minden természetes kegyesség lehellétét;

3. a melyik a szépművészetek területén az örökkévaló ész harmóniáját és egyezőségét a múló divat, a helyi szokás és az egyéni tetszés önkényes eszmetársulataival helyettesíti;

4. és a melyik az emberi élet mindennél fontosabb tudományában alásülyesztí az erkölcsiséget az igaz magamegmutatás, a tiszta érzelem, a fenkölt szándék kinyilatkoztatásából a külső következmények alsórendű tekintetbe vételével és sikamlós számítgatásával.

Másfelől a fentiek szerint regeneratio, fides és justificatio (természetesen nem mint igazzá nyilvánítás, hanem isteni működés in foro cordis humani) teljesen azonosak. További következményeket vonni nem lehet. Mert a justificatio (mondjuk megigazítás) a hit ajándékozásával be van fejezve és ez a hit nem egyéb, mint a Lélek gyűlölete, működése. De ugyanez a hit egyúttal regeneratio is, mert, mint élő hit, bizonyítja be magát úgy, hogy további ajándékokra (dona) szükség nincs. Megjegyzem továbbá, hogy hit és bona voluntas nem azonosok (mint Loofs akarja Stud. u. Krit. 1884. 646 l.); együtt fordulnak elő, utóbbi azonban csak mint amaz elsőnek következménye, az emberi szív önkéntes áldozata jöhet figyelembe, mire nézve helyesen jegyzi meg Harnack (DG. III. 760 l.): az Isten iránti hála a megigazultnál nem viszontszolgálat, hanem a hitnek megfelelő viselkedés, a kötelességek teljesítése önként, kész örömmel. A pura fiducia támaszkodik a hívő, a tettek érdeme ki van zárva. Sola fides de misericordia et gratia dei justitia est (K. 171), sola iides justificat (K. 175) ez a két fogalom egyértelmű, justitia inhaerensről azonban csak annyiban lehet szó, a mennyiben a hit a Lélek munkája mi bennünk. Ide tartozik a Loofs által idézett mondat is: spiritus ipsa cordis justificatio (K. 220), a melyet egyenlőnek tart ezzel a másikkal: fides est ipsa cordis justitia (Loofs St. u. Kr. 656 l.). A hit az elhatározó momentum. bárha a mondatok Augustinus befolyásától nem mentek is. Igazak, bölcssek, — mondja Melanchthon — de minden tettük Isten kezében van (K. 206). Ha a hívő valamit tud és valamire képes, nem magának, hanem az isteni segélynek, a segélyül jövő Léleknek tartozik azt tulajdonítani; bennünk pedig nincs semmi jó, sőt a Lélek munkái is be lesznek szennyezve általunk. Így hát absolut kegyelmi működés mellett is fordulhatnak elő bűnök, nemcsak, hanem az

Ez talán eléggé kárhóztató ítéletnek látszhatik; de ebből egyáltalában nem következik az, hogy az utilitarianismus teljesen hasznavehetetlennek mutatkozott a világban, vagy a jöra való képessége ki volna merítve. Csak, mint az emberi gondolat, érzelem és cselekvés bölcsesletről tekinthetjük azt olyannak, mely fontra tétetvén és megmértvén, találatott hiányosnak; de mint a társadalmi morál tudománya és Benthamhez és Millhez hasonló jó emberek kezében, és mint olyan szeretetreméltó fél erkölcsi igazság, mely magát egésznek adja ki: jó szolgálatot tett az a maga idejében és várni is lehet tőle, hogy még többet teend. Bizonyára senki sem szállhat pörbe egy olyan lelkes törekvéssel, mely a legnagyobb szám legnagyobb boldogságát akarja előmozdítani, föltéve hogy első helyen azt hozzák tisztába, hogy miben áll az emberi boldogság és az emberi természet igaz méltósága. És bár a Nagybrittánián kívüli gondolkozó emberek, kik pusztá kosmopolitikus szemlélet tartanak ezen mi szigetünk szektái és pártjai fölött, a paleyismusra és benthamismusra még mindig úgy tekintenek, mint a Locke empiricismusának gyomlalatlan kertjéből vadonon nőtt buja termékre: magok a gyakorlati eszű ango'ok, kik inkább politikusok, mint bölcselők, és a kik inkább arra törnek, hogy intézményeiket reformálják, mintsem hogy gondolkozásuknak adjanak új meg új alakzatokat: az utilitáriánus elvben még mindig hasznavehető hadi jelszót tudnak találni a hagyományos visszaélések ellenében, és olyan mottót, melyre az ilyen elveket kedvelő ember minden szegyenkezés nélkül tekinthet. A külső világ erőin Bacó-féle eszközökkel

ember minden tette többé-kevésbé bűnös (K. 191). A radix omnium operum (K. 230) az emberben azután is a kívánság (concupiscentia). Hitére támaszkodhatik egyedül a hívő, Isten könyörületétől várhatja egyedül a megszabadítást s az élet megpróbáltatásai közötti segédelmet. Ha e közben szíve Isten iránt hálára gyúl, ha hitének a felebaráti szeretetben biznyságát adja, ebben semmi érdem nincs. Folytonos bűnbánatra van szükség és alázatra (K. 244), mert a keresztyének egyedüli vigasza a fiducia misericordiae dei. Helyesen mondja Loofs, hogy az elégtétel tana nincs eléggé kifejlődve, annál inkább hangsúlyozva van azonban a praedestinatianus kegyelem s e tekintetben a Loci valóban a reformatio másik halhatatlan dogmatikai munkájának, Calvin Institutiójának előmunkálata gyanánt tekinthető. Hogy az isteni abszolút működés az 1521-iki Loci gondolatait nem engedi mindig elég világosan előtérbe jutni, el kell ismernünk.

A hit ily fogalmi meghatározásával cáfol aztán meg a reformator kétféle, sophistai hamis nézetet t. i., hogy a keresztyének bizonytalanságban legyenek a felől, ha vajjon Istennél kegyelemben vannak-e vagy nem és hogy megvan-e a hitük vagy sem. Mert hát minékünk Isten jóakarata s kegyelme felől bizonytalanságban lennünk nem szabad Rom. 4, 16. Kor. 2, 18. Jer. 9, 24. Isten eme jóakarata a mi dicsekvésünk és a bűnbevallás alapja is épen a megbocsátás felőli bizonyosság. Tagadhatatlan, hogy a kételkedés mindig kétségbeesést, az Isten bűnbocsátó kegyelme felől való bizonyosság pedig valódi istenfélelmet szül (K. 203—5). Röviden: állania kell annak a véleménynek, hogy minékünk megigazultaknak a bűnmegbocsátása s Isten jóakarata felől bizonyosaknak kell lennünk (K. 207). Másfelől azonban nem lehet kétséges Istennek a Szent Lélek által bennünk elkezdett munkája sem. Különösen megpróbáltatások

közepett lesz ez nyilvánvalóvá, de legyen bárhogy, első és főkötelesség, hogy higyjünk. Vult enim gloriam veritatis sibi deus tribui (K. 208).

Lencs Géza.

(Folyt. köv.)

TANÜGY.

Tanügyi hírek.

Ev. ref. tanítónőképesde. A debreceni ev. ref. egyház presbyteriuma az általa fentartott felsőbb leányiskola mellett szervezendő tanítónőképző építési költségeire 20,000 frtot, fentartási költségeire pedig évi 2000 frtot szavazott meg. A 20,000 frtot két év alatt, két egyenlő részletben fogja fizetni az egyház. Az új tanintézet első berendezésére és felszerelésére szükséges 10,000 frt biztosítása tárgyában pedig újabb kérelmet intéz a presbyterium Debrecen városához és az egyházkerülethez.

Igazgató tanácsok gyűlései. A sárospataki főiskola igazgató tanácsa febr. 7—10. napjain tartotta meg téli ülését. Legfőbb tárgya volt a *számadésvizsgálat*. A tápintézeti túlkadások következtében az 1898. év 7546 frt 7 kr hiánnyal záródott. A tápintézeti jótéteményeket illetően a tanács jövőre rendkívül szigorú szabályokat hozott. A főiskola bruttó bevétele volt 159.732 frt 41 kr, bruttó kiadása 151.630 frt 65 kr. Jövedelmező vagyona 1,028.611 forint 50 kr, terhe 46.106 frt 66 kr. Nagy gondot okozott a tanácsnak a *párhuzamos gymn. osztályok kérdése*. Az alsó két

dolgozó tudományos emberek is készséggel csatlakozhatnak egy olyan böleseleti erkölcsi rendszerhez, mely azt vallja elvének, hogy nem föltevésekből indul ki, mely az óvatos inductió nyomán halad, mely a helyesnek szabályozó elvét nem zavaros érzelmekből, lángoló szenvedélyekből és magasba néző törekvésekből, hanem érzékelhető és ujjal tapogatható statisztikai táblákból és más külsőleges dolgokból vezeti le. Nagybritanniában tehát az utilitarianismus, mint gyakorlati erő, nem tekinthető megszüntnek; sőt ellenkezőleg, a demokratikus elemnek azon újabbkori felhalmozódása, melynek létesítésére a whigek és a toryk mintegy összeesküdni látszottak, természetesen hozzá egy időre magával azon elv megdicsőülését, mely olyan szerencsésen látszik megjövendőlni minden arisztokratikus előjog és minden oligarchikus visszaélés romba dőlését. Azon jellemző vonás, mely az emberekkel egy közös tömegben akar elbánni, mely őket, a minőségre való tekintet nélkül, csak együtt veszi számba, nem kevésbé jellemző vonása a benthamita böleseletnek, mint a demokratikus politikának; és úgy látszik, hogy mindakettő a társadalmi jólét egy olyan általános színvonalára törekszik, mely úgy érhető el a legkönnyebben, ha a fölöslegeket elveszszük a kevesektől és kiosztjuk azokat a sokak között. A kor eretnek és theologia-ellenes irányzatai is támogatására vannak az utilitáriánus mozgalomnak; részben, kétségen kívül, azért, mert a theologusok gyakran nem vették figyelembe azt, hogy egy tiszta kunyhó néha épen olyan szükséges a nép jólétére, mint a tiszta lelkiismeret; részben pedig azért, mert azok,

kik a keresztyénség különféle hitvallásaiban okot találnak az erkölcsi megbotránkozásra: a jelenkor utilitarianismusában örömmel látják azt az erkölcsi rendszert, mely feltékenyen elzárkózik a kegyesség ragálya elől, és alig csak valamelyes hideg és távoli tisztelettel viseltetik Isten iránt. De épen a vallás iránti ezen nyilvános ellenségeskedés, mely a modern utilitáriánusokat olyan jellemzőleg választja el *Lockétől* és *Hartleytől*, minden valószínűség szerint épen ezen irányzat lesz az első dolog, mely üdvös reactiót fog ellenük támasztani. Mert a vallás épen olyan lényegesen hozzá tartozik az emberi természethez, mint a költészet; és bármennyire akarják is kiirtani azt az erőszakos, túltekinteni rajta a nyakas, s tagadni azt a szegénylelkű emberek: mindig fog az érteni ahhoz, hogy megtartsa a maga helyét, és hogy annál hatalmasabban előtörjön azon ürességből, melyet távollétével okozott. A demokráciától, mely, a mint látszik, az egyéni saját fontosság tudatát a leghízalgóbb színekkel tudja kifesteni; a tömegek könnyű szerrel megittasodhatnak; de, a társadalmi örültség rohamait kivéve, az abszolút vallástalanságtól meg visszariadnak az emberek, és visszatáborognak a sötét örvény azon meredélyétől, melyet az feltár előttük. Az emberi hitelvek által okozott nehézségeket el lehet távolítani okos lenyesegetéssel vagy szerencsés beoltogatással; de az atheismusban nincsen gyógyulás; sivár üresség és kétségbeesés az.

osztály már parallel, jövőre a III-ikhoz is kellene párhuzamost felállítani, de ekkor az építkezés elkerülhetetlen. Az igazgató tanács utasította a köziskolai széket és a gazdasági választmányt, hogy az összes szükségleteket felölélő építkezési tervet és költségvetést terjesszen be még a májusi gyűlésig. Az építkezés költségeire a tanács **államsegély kérését hozza javaslatba.** (És Debrecen még mindig nem akar mozogni, holott az építkezés vagy legalább célszerű átalakítás szüksége itt sem kisebb, mint Patakon). A Mudrany András hagyatékából 30 fiura tervezett internátussal konviktusi épületet szándékozik az igazgató tanács emelni. Ezután még néhány kisebb ügyet intézett el. — A *pápai* főiskola igazgató tanácsa febr. 16-án tartott ülést. Fontosabb tárgyai: A főgymn. tanári kar memoranduma, mely szerint **a fizetési osztályokba való előléptetés kizárólag az anciennitás elve alapján történjék** s az állammal kötött szerződés ily értelemben változtassék meg. Az emlékirat tanulmányozás és javaslatétel végett egy bizottságnak adatott ki. A tanács fölhívta a főgymn. tanári kart a parallel-osztály felállítására vonatkozó javaslatra. A gazd. tanács javaslatot adott be a leánynevelői díjak megváltoztatására, de ezt majd év végen tárgyalják. Különböző jótéteményekben való részletetés képezte még az ülés tárgyát.

A nagy szünidő kérdésével a budapesti tanári kör febr. 8-án dr. Bozóky Endre előadása alapján foglalkozott. Bozóky a nagy szünidő kérdésre nézve döntő körülménynek hazánk klimatikus viszonyait tekinti s ebből kiindulva, az országos meteorológiai és földmágnéségi intézet feljegyzései alapján megállapítja, hogy hazánkban július és augusztus hónapokban legmagasabb a hőmérséklet, s ennél fogva ez a része az évnek az, a mely az iskolai munkálkodásra legkedvezőtlenebb. A téli hideg ellen jobban lehet védekezni, s az ember munkaképe is fokozottabb, mint meleg időben. Továbbá zárt helyen való tartózkodásnál, különösen ott, a hol tömegekről van szó, egészségi szempontból kívánatosabb a hideg, mint a meleg időjárás, mert télen, a mikor a külső és szobai hőmérséklet közt nagyobb a különbség, a falakon végbemenő természetes szellőzés is nagyobb mértékű. Ezért nem volna célszerű a nagy szünidőnek egy téli és egy nyári hónapra való megosztása, mert egy egészséges téli hónapot elvesztenék és egy tűrhetetlen nyári hónapot nyernének helyette. Mindezek alapján arra az eredményre jut, hogy a nagy szünidőt egy húzamban és pedig a most divó gyakorlat szerint júliusban és augusztusban kell tartani. Az évközi szünetek rendjét az ünnepek határozzák meg. Itt paedagogiai szempontból a szünetek megrövidítése jöhetne szóba, de ennek úgy a tanulók, mint a tanárok egészségének érdeke ellene szól. Az iskola tanárra és tanulóra egyaránt az idegesség tanyája s ezen minél előbb segíteni kell. Az osztályok zsúfoltságának csökkentésén, az írásbeli dolgozatok számának apasztásán kívül további könnyítésül javasolja, hogy a szorgalmi idő se három, hanem két részre osztassék. A második évharmadi értesítők kiosztását feleslegesnek tartja. Az év első fele január 31-ével záródnék s az értesítők oly időben osztatnának szét, melynek tájára egy felekezetnek sem esnek nagyobb ünnepei s így a gyöngye vagy rossz értesítők a család békéjét épen a legnagyobb ünnepek idején nem rontanák meg. Karácsonyig el lehetne végezni a pensum nagyobb részét, melyet január 2. felében lehetne összefoglalva ismételni. Az ismétlés terheességét a közbeeső karácsonyi szünet nem kis mértékben csökkentené. A

pensum kisebbik fele az év második részére maradna. A húsvéti értesítő helyébe a tanulók előmenetelének április közepén és június elején való ellenőrzése kerülne. A kör az előadó fejtegetéseire hozzájárult.

Újabb rendelet a művészeti oktatás tárgyában.

Wlassics miniszter céltudatos intézkedésekkel halad előre a művészetek terén való reform-törekvéseinek megvalósítása útján. A székes-fővárosi, vidéki főigazgatókhoz újabb rendeletet intézett, a melyben egy aesthetikai műveltségű társadalom nevelésének fontosságát hangoztatja. Rámutat arra, hogy a nyelvek és irodalmak, a történelem, a földrajz, a philosophiai propaedeutika tanítása közben számtalan alkalom nyílik az ismereteknek művészi irányban való kiegészítésére, a rajztanításnak a művészetek ismertetésével egybekapcsolt módszere pedig valósággal megbecsülhetetlen fontosságú. A tárlatok látogatását szakszerű vezetés és magyarázat kíséretében újból figyelmébe ajánlja a fővárosi főigazgatóságnak. A vidéki tankerületek főigazgatóinak pedig különösen azt ajánlja figyelmükbe, hogy a tankerületükhöz tartozó középiskolák részére útmutatásokat készíttessenek a helyileg hozzáférhető vidéki közgyűjteményekről, műemlékekről, középkori templomokról, várakról és ilyen módon gondoskodniok keil arról, hogy az iskolák lassanként jó aesthetikai múzeumot, jellemző műalkotásokról jöfényképeket, gipszöntvényeket és gyűjteményeket szerezzenek be.

Művészeti oktatás. A kassai tanári körben Takács Menyhért dr. prémontrei főgymnasiumi igazgató fejtegette azokat a módokat, a melyekkel Wlassics miniszternek a művészi nevelésre vonatkozó intentioni megvalósíthatók volnának. Takács s vele együtt a kör arra az eredményre jutott, hogy a művészeti oktatás, mint külön tantárgy nem foglalhat helyet a középiskolában, hanem csak az egyes studiumok keretében kell a művészetekre vonatkozó momentumokat kellő helyen és megfelelő fokozatban méltatni és kiemelni. Erre nézve szükséges, hogy a tantervi utasítások részletes útbaigazításokkal egészíttessenek ki. Egyszersmind hangsúlyozza a kör, hogy a tanároknak módot kell nyújtani művészeti tapasztalatok és benyomások szerzésére, a mi leginkább az olesó utazással válik lehetővé. E célból a tanárságnak nem szabad nyugodnia addig, míg az állam a vasúti kedvezményt ki nem terjeszti a felekezeti és községi tanárookra és tanítókra is.

A polgári leányiskolák reformja. Ily című felolvasást tartott dr. Gyulay Béla a Magyar Paedagogiai Társaság febr. 18. tartott ülésén. Konstatálja, hogy úgy a kormány, mint a társadalom és a tanügyi körök a gyakorlati életre való képzést tartják a polgári leányiskola feladatának. De minthogy ennek nem felel meg a mai szűk keretű és kevésse gyakorlati négyosztályú polgári leányiskola, azt javasolja, hogy bővítsék még egy V., úgynevezett gyakorlati osztálylyal, a melyben kézi munka, háztartás, főzés, neveléstan és egészségtan lennének a főtárgyak; a tanerők megválasztásánál pedig nemcsak a képesítés, hanem az egyéniség is irányadó legyen. Csak így adhat a középosztály-leányainak nemzeti alapon általános műveltséget és készítheti elő őket a gyakorlati élet szükségereire. Addig is állítsanak a mai polgári leányiskolák mellé főzőkonyhát és egyéb háztartási berendezést.

KÖZÉLETÜNK.

V á l a s z

nagytiszteletű Kenessey Béla úrnak „Felvilágosításul és megnyugtatósul” adott becses soraira.

Köszönettel vettem sőt *örömmel* olvastam a Közalap-Bizottság előadójának Nagytiszt. Kenessey Béla úrnak a Debr. Prot. Lap ez évi 7-ik számában megjelent „Felvilágosításul és megnyugtatósul” adott becses sorait. *Örömmel*, mert az általam kifogásolt bizottsági intézkedésnek éppen az indokaira sóvárogtam mondhatnám szomjúhoztam. És most ime előttünk áll, a várvavárt *megokolás* és pedig illetékes helyről, a Bizottság nagyérdemű előadójától. A Debr. Prot. Lap idei 6-ik számában megjelent cikkemben nekem *két kifogásom* volt a *Közalap-Bizottság* ösmeretes intézkedése ellen. Ha e két kifogást bárki elejteni kívánja, az a legtermészetesebb, hogy az intézkedés elkerülhetetlen *szükségességét*, egyedül célravezető voltát és a közérdek épségét *biztosító jellemét* igazoló körülményeket előterjeszse s ezekkel *beigazolja*, hogy a fenforgó helyzetben célszerűbb intézkedést tenni *lehetetlen* volt. Mert valamely intézkedés nem akkor eshetik kifogás alá, ha *absolute nem jó*, hanem csak akkor ha a jelen viszonyok által nyújtott helyzetben *nem a legjobb*. Miként áll a jelen esetben, alább kiviláglik.

Az én első kifogásom az vala, hogy azon intézkedés miatt, melynélfogva a Közalap-Végrehajtó Bizottság a kiegészítés végett felküldött fizetési kimutatásokat új terminus kitűzésével visszaküldötte (a helyett, hogy január 1. előtti gyors fölterjesztését eszközölte volna) bekövetkezik azon anyagi veszteség, hogy a kérelmesek kongruája nem 1899. január 1-től utalványoztatik, hanem csak az év második negyedétől, esetleg még későbből és eképen a ref. lelkészek elveszítenek vagy egy negyedévi, vagy egy felévi kongruát, vagy — mint a *megnyugtatóból* most már sejtethető — még annál is többet. Erre — megnyugtatósul — csak azt a kijelentést várhattuk volna illetékes helyről: *nincs mitől félni mert a kongrua 1899. január 1-től fogva lesz kiutalva, dacára, hogy január 1-én kérelmezve se volt.* És ezt a lelkészek joggal meg is várhatták mert nekik az 1898. évi XIV. t.-c. már 1899. január 1-től helyezi kilátásba a kiegészítést, nem pedig az összes kimutatások fölterjesztése vagy éppen ellátása napjától. Miután hát Kenessey úr a fenti kijelentést nem tette: amaz aggodalom — fájdalom — a maga teljességében fönnmarad, mert mit jelent ki Kenessey úr? Egy miniszteri rendeletet — melyet régóta ösmérünk — a mely szerint: „Oly lelkész állás, a mely 1898. évi január hó 1-ig rendszeresítve volt, de 1899. évi július hó 30-ig be nem jelentetett: jövedelmi kiegészítésben nem részesíthető.” És e rendelet alapján konstatálja, hogy *egyáltalában nincs periculum in mora.* Már t. i. hogy nem késtünk el örökre, mert *kongruát* úgys kapunk, ha kérelmeink csak 1899. július 30-ig terjesztetnek föl. Hát hiszen ebben még a pessimista Benevolus sem kételkedett, azt ő is tudta, hogy 1899. végén csakugyan lesz valamilyen kongrua, csak azt akarta tudni, hogy kicsoda kezekedik az 1899. január 1-től július 30-ig vagy későbbi időig esedékes kongrua *kiadásáról.* A megnyugtatóból most már érti mindenki, hogy nem kezekedik *senki* és *semmi* mert a kijelentés jó magyar nyelven csak annyit tészon, hogy ezzel az évvel *még nem múlt el a világ*, a kongru pedig egy év múlva is kongru lesz. Tehát e kijelentéssel Kenessey úr

szerencsésen bebizonyított egy tételt, a mit senki *sem tagadott.* Aggodalmam azon része, hogy a kongrua esedékes részletei 1899. január 1-től valahány hónapig elveszhetnek, sőt már elvesztek nemcsak meg nem cáfoltatott de éppen a *megnyugtatósul* által meglehetősen részvéttlen hidegséggel *bebizonyított.*

A második kifogásom, illetve állításom pedig a Kenessey úr által híven idézett szavakban az volt, hogy a Bizottság kiadott útasításában a fuvardij *levonásba* helyezését betiltotta és ezen eljárásával egyfelől törvényben gyökerező indok nélkül, másfelől elháríthatatlan nehézségek parancsoló befolyása nélkül, a lelkészeket törvényes jogukból folyó anyagi kedvezmény gyakorlatba vételétől riasztotta vissza. Ezt a *megnyugtatósul* után is fönn kell tartanom, sőt hozzá tennem, hogy ha a Bizottság amaz útasításának idevonatkozó pontját csakugyan föntarítja, úgy a ref. lelkészek egy részét anyagilag rövidíti meg, az ev. ref. egyháznak pedig jogában tesz kárt, mert a törvényben adott jogot hibás magatartással és veszélyes praecedens által veszélyezteti, a a jövőre nézve *kérdésessé teszi.* Mert ki ne látná be, hogy a törvényben nyújtott jogositvány igénybevételét a miniszter döntése és *elhatározása tárgyává önkéntesen degradálni* következeiseiben kiszámíthatatlan kárt jelent, mert mindjárt az elhibázott kezdettel kiteszi a miniszter bevavatkozása kiszámíthatatlan esélyeinek azt az írott jogot, a mihez különben kétség se férhetett volna. Ez volt a kifogásom és Kenessey úr ezt sem döntötte meg *mivel:*

a) *Megnyugtatósul* nem mutathatta ki, hogy ez a megszorító intézkedés valóban kényszerűségből és pedig törvényben vagy rendeletben gyökerező kényszerűségből származott; mert a mit hivatol, az mint alább látjuk, ily kényszerűséget nem jelent;

b) nem mutatta ki, hogy ha történt is megszorítás, annak káros következeisei nincsenek;

c) és nem tagadhatta meg az állított és általam kifogásolt korlátozás létezését, valóságát, noha erre tett kísérletet, mint alább meglátjuk. És miután e három irányban sőt ezek közül egyben sem sikerült a megcáfolás: a jöszándékú szavak csak akkor igényelhetik a *megnyugtatósul* címét, ha föltehetjük Kenessey úrral, hogy a református papságnak a *nyomatott betűk* módfelett imponálnak és igazság számba mennek. Mert az én kifogásom cáfolatául mire hivatkozik Kenessey úr? Ismét csak a „fent tisztelt miniszteri rendeletre” s annak 10 §-ában foglalt eme szavaira: „A lótarási általányt és fuvarköltséget kis- és nagyközségben a főszolgabíró, városokban a polgármester az illető lelkész indokolt előterjesztésére állapítja meg.” Továbbá hivatolja az *öt kilométer* távolságon belől is *kivételesen* szükséges fogattartás illetve fuvarköltségek tekintetében kiadott rendelkezést, hogy t. i. „minden egyes esetben a lelkésznek az egyházi főhatóság indokolt előterjesztésére a vallás- és közokt.-ügyi miniszter határoz.” Tehát nincs más *hivatolható* törvény vagy rendelet az intézkedés igazolására? Pedig ha nincs — a minthogy nincs is — a hivatolt rendelettel az intézkedés még nincs megindokolva, mert;

a) a rendelet 10-ik §-nak idézett szavai a fuvar, illetve fogat költségeinek *levonását nem gátolják*, nem tilalmazzák, hanem a levonás *föltételeit, módzatait* és *kellékeit* írják elő. A ki tehát eme föltételeknek, a kisközségekre, nagyközségekre és városokra vonatkozólag megállapított eljárás szerint eleget tett: az a *főszolgabíró*, illetve *polgármester* által megállapított összeget *levonásba* helyezheti és *arithmetikailag* is levonhatja,

annak visszatérítését nem az egyházi hatóság és miniszter kegyelmes hozzájárulásától *remélheti*, hanem egyenesen az országos törvény kedvezményétől *várhatja*. Ez pedig nagy különbség! Ugyanazért a ki a lelkészeket ezen jog igénybevételeiben bármi szín alatt, vagy bármi címen korlátozza, az a törvény *rendelkezése ellen cselekszik*, törvényes alap nélkül jár el.

Ezt az elutasíthatlan igazságot a maga súlya szerint, érzi maga Kenessey úr is, midőn az intézkedés mentegetésére azt mondja, hogy „a Végrehajtó Bizottság nem azt mondta, hogy ne tegyék levonásba, hanem azt mondta, hogy *arithmetikailag* ne vonják le a kiegészítendő jövedelemből, hanem írják külön.” Hiszen éppen az az én kifogásom, illetve az a sérelem *sarkpontja*, hogy a Bizottság az *arithmetikai levonás* ellen foglalt állást, mert éppen az arithmetikai levonással döntenek el, *mi a tényleges javadalom* és mennyi legyen az adandó *kongrua összege*. És ha a fuvar nem vonhatjuk le: az a 300—400 korona összeg szépen ott marad a javadalom összegében, holott tulajdonképpen *kötelező kiadást* jelent. Előismerem én, hogy abban a kimutatási ívben minden rovat igen szép és tisztességes, melyben a numerus mindenütt kívánt kényelemmel elhelyezkedhetik, de mégis csak az a *fő hely*, a hol a kiadások, kötelező terhek, adók, fuvar költségek stb. a javadalom főösszegéből *arithmetikailag* levonattatnak. Ez az arithmetikai levonási *jogosultság* kérdése éppen az a thermopylei *szoros*, melyet a Bizottság nagy sietve föladvott, melyet azonban vissza *kell* vennünk, bármily áron is!

Éppen ezért igyekezett is Kenessey úr a levonás korlátozását *menteni*, annál inkább mert maga is jól tudja, hogy a hivatolt rendelkezésnek azon utolsó része, mely az 5 kilométeren belüli fuvar szabályozza, szintén *nem jelent egyebet*, mint azt a csekély *kivételt*, melyben az eljárás és *eldöntés* kívül esik a kimutatási ív keretén, mely ritka esetben az eljárás az egyházi hatóságoknak, a döntés a miniszternek hagyatik fenn. Ugyde e kivételes helyzetnek ily külön rendelkezésben körülírása is éppen azt jelenti, hogy a miniszter *tiszteletli a törvényt* és annak egyetemes intézkedéseit a a kivétel kedvéért, vagy éppen a kivételes helyzet *színe alatt* fölforgatni nem akarja. E miniszteri rendelkezés világosan tanúsítja, hogy *más az eljárás az 5 kilométeren felüli és más az 5 kilom. alóli lelkészi terület fuvarjának megállapításánál*. Amott a fuvardíjak illetve lótartás összege az előírott föltételek betartása után egyszerűen *arithmetikailag levonható*, minden további nélkül; *emitt* az egyházi hatóság külön intézkedését és a miniszter döntését igényli. Ebből érthető mily *okszerű észszerű és törvényszerű* eljárás volt egy kivételes eset kedvéért 100 *nem kivételest* eredeti állásából kiforgatni, törvényes erejétől megfosztani s az elenyésző csekély számú kivételekkel egy kalap alá vonni s az eshetőségnek kiszolgáltatni azt, a mi *születése szerint bizonyos és szilárd* vala!!!

De van még egy mentség, mely — a hiányzó okszerű és jogszerű indokokat — talán mind kitépheti. Ez a célszerűségi tekintet, a Kenessey ur által hangoztatott világosabb és *könnyebb áttekinthetőség*. Tehát már ez is szóba mer jönni? Hogy t. i. az egyházi hatóság és a miniszterium munkájának terhe megkönnyíthetők. Elhiszem, hogy ez is *fontos érdekecske* ám, de vajjon oly fontos-é, hogy érette a különben áldásos XIV. t.-c. legszebb áldásait is fölládozhassuk? A Bizottság alapos munkára törekszik, de vigyázniia kell, nehogy a miniszternek hamarosan föltűnjék a *tékozlás*, hogy a

ref. egyház, mely nem rég a mélység fenekéről kiált vala, már is jogot pazarol és fontos anyagi érdekek eldobásával tüntet. Az állam különben sem adott tul sokat a fuvar költség megtérítésével, de mégis egy lépést tett a méltányosság felé. Mert kérem a polgári tisztviselőknek — ha hivatalos küldetésben utaznak — nemcsak fuvar költségük, de napi díjuk is meg van. A lelkészek csak most nyernek először fuvar, diurnumról most sincs szó és már ezt is megsokalják? Elhiszem, sőt tudom én azt, hogy ezer és egy néhány száz ivnek áttekintése nagy fáradság, de kérem ez nem kényszer munka, hanem *tisztesség*. Meghajolnak előtte azok, a kik a munkát szeretik a tisztességért és viszont. Vagy elviselem föladatai súlyát, a nélkül, hogy a könnyebb végét keresnem a dolognak, vagy leteszem azt, hogy vegye föl a ki jobban bírja, amde tertium non datur. Vitalis érdekek kockáztatásával *könnyebbséget* ma, éppen a ref. egyházban nem kereshetünk. Ma szálló ige az, hogy *a jó pásztor az ő életét adja a juhokért*, és vesszük mindennap oly értelemben, hogy a lelkész *tagadja meg magát, áldozza föl egész életét!* Jó, hát vegyük így, sőt cselekedjünk is így: de ennek árán legyen szabad megkérdeznünk, hát *mi érettünk* ugyan ki áldozza föl csak a körme hegyét is? Felelet: Mostanában senki. De nem is kívánunk ily sokat, legfeljebb annyit, a mennyit a hajdani cynikus philosoph: *ne vedd el*, a mit nem adhatsz, *a világosságot, föltételét a jobb kilátásnak*, némi nemű olesó *megnyugtató*ért.

Nevezetes a miniszterium könnyebbségére, no meg az 1894. évi jelentő ivekre történt hivatkozás is. A miniszterium munkájának megkönnyítésére való törekvés, mint előzékenység és udvariasság alapján nyugvó igyekezet valóban méltánylást érdemlő jelenség, de célját tekintve fölösleges, az érette hozott áldozatot tekintve meg kissé drága is vala. A miniszterium szokva van a munkához s ott bizonyára megtalálják a kivezető utat, a mi segédkezésünk nélkül is. Az 1894. évi jelentő ivek alapján készült *kimutatáshoz* való alkalmazkodás pedig szintén drága, nagyon káros és végre is szükségtelen törekvés vala. Káros, mert azt jelenti, hogy nem *radikális* és az új adózási rendszer által föltételezett segélynyújtásról van szó, hanem csak az 1894. évi állapot *megfoltozásáról*. Itt tehát vállalkozó akadt arra, hogy *az avult ruha új posztóval foltoztassék, hogy a szakadás nagyobb legyen*. Mert hát mi volt az 1894. boldog emlékü esztendő? Utolsó éve egy vele elhanyagolt epochának, hogy helyet adjon egy más epochának, melynek esztendei nem hasonlatosak az ő elmúlt esztendeihez. Igaz-é? Igaz-é, hogy 1894-ben nekünk még sok vala, a mi ma nincsen és viszont ma nagyon sok szomorú, a mi akkor nem vala. Akkor még volt esketési stóla, volt anyakönyv és volt teherviselő türelmes népünk. Mi van ma, azt mindenki tudja és mindenki látja, hogy a jövendőnek szóló intézményt az 1894. évi kimutató alapján rakni annyi, mint az evangéliumi *ó-posztót, új posztóval megfoltozni* . . . Hogy a költségvetés az 1894. évi *ó-posztó* szerint készült, ahhoz nekünk *semmi közünk*. Mert nekünk a *törvény ad kongruát* és nem a költségvetés. És a törvény nem azt mondja, hogy „kiegészítés adassék egy elhibázott költségvetés keretei között,” hanem azt vállalja el kötelezettségül, hogy kiegészíti a lelkészi jövedelmeket, a minimalis összegig, megadván azt a mi hiányzik, a mit a létező alapok és arányos egyházi adók alapján előállítani nem lehet. Minket az 1894. évi, már sokfelől kifogásolt jelentő ivekhez nem kapcsol sem eskü, sem anathema s a költségvetésnek is a szükség kívánalmához és a törvény

által elvállalt kötelezettséghez kell alkalmazkodnia, csakis így van a kongruának fölsegitő jelentősége.

Ezek szerint a Debr. Prot. Lap 6-ik számában előadott kifogásaimat a jó szándéku *megnyugtatás* megszüntetni épen nem levén alkalmas, de megerősíteni igenis alkalmas levén, jól esik hinned, hogy az általam kifogásolt utasítás mielőbb kiigazittatik s az érdemelt lelkészek arra lesznek fölszólítva, hogy fuvarköltségeiket, illetve a lótartás költségeit a főszolgabíró, esetleg polgármester megállapítása szerinti összegben kifejezve tegyék levonásba és *arithmetikailag is vonják le*.*

Ha ez nem történnék meg a maga idejében: félre ismerhetlen bizonyóságot nyernénk arra, hogy nálunk is fejlődőben van bizonyos kálvinista eszakihatatlanság, mely a sajtó kritikájában csupán érzékenykedésre való okot lát, de nem jó indulatu és szabad szellemű vélemény nyilvánítást, melyet egyszer-másszor meg is lehetne, meg is kellene szivelni. És ez esetben a *megnyugtatott* protest. papság még mélységesebb egykedvűséggel és némasággal nézhetné a dolgok folyását, hogy Benevoluson kívül senki se verje föl a forum ünnepélyes esendjét, melynek megháborítását máris rossz néven vette Kenessey ur. Ő ezt az egykedvű csendességet a boldog meglegedés esendjének tekinti, pedig ez inkább csak

„Oly bús kietlen nyugalom,

Minő romok felett vagyom“.

A prot. egyház mostanában sok olyan megnyugtatóban részesült, a minővel K. ur az alólirottat megajándékozni óhajtotta. És még csak egy-két ilyen nagybecsű megnyugtatóra volna szükség, hogy a proféták fiai — kik már is gyér számmal járnak a szent tudományok tornáciban — végképpen elhagyják a szent küszöbököt, quod Deus avertat! Már a mult alkalommal jeleznem kelle, hogy nem esik a szó pro domo mea; mert hát adott helyzetben bárki joggal mondhatja magatartásomról: mi neki Hekuba és ő Hekubának? És mégis szólottam és talán még szólni fogok ha kell, mert egyházunk létérdekeinek s a méltányosság határainak megsértése engem mindig provokálni tud. Szóltam, mert lelkemben nem tudom elhallgattatni Goethe jelentős szavait:

„Mi nem a tietek — kerüljétek,
Mi bántja szivetek — el ne tőrjétek!“

Benevolus.

Adózzék-e a 24 éves hajadon?

Csak akkor, ha egyházi és polgári törvénykezésünk terén, nemkülönben magánjogi berendezkedésünkben a cimbeli kérdést tekintve behatóbban vizsgálódunk: ötlik szemünkbe az a nehézség melylyel e lap 5. számában felvetett kérdések harmadikának megfejtése jár. Bár érzem, hogy e sorok utolján senki sem fogja a kérdést véglegesen tisztázottnak tekinteni, megkísértem mégis a fejtegetését, nem tulajdonítván ennek az egyéni véleménynél semmi nagyobb jelentőséget.

A kérdés első pillanatra könnyűnek látszik, s nem is okozna tisztázása különösebb nehézséget, ha 1. nem az országos adózási törvény tenné alapját a mi adózási törvényünknek, vagyis ha nem annak kivetési kulcsa volna a mienk is egyszersmind; s ha 2. nem épen a

* Ha valaki netalán azt mondaná: tehát csakugyan oly fontos, sőt vitalis érdek volna a fuvar: megjegyezzük, hogy csupán Erdélyben 40 körlelkészségünk van, melyben a fuvar per 400 korona számítva = 8000 frt évi kiadást képvisel, mit vagy a konventnek vagy a *kormány*nak meg kell adni. Ha a kormány helyett a konvent adja: nagy évi teher, ha egyik sem: úgy nem lesz missiói lelkész senki.

„magyar vallás“ nevet nyert kálvinista egyházunk, állana szemben a magyar nővel parányi haszonért.

Mert az 1875. XXIX. törvényeikk 4. §-a akként intézkedik országosan, hogy „A kereset-adó a családfőre és azon családtagokra, kik a 16-ik életévüket már betöltötték, külön vettetik ki.“ Tehát a nő-családtag is adózik 16-ik élet évétől, de a fenti t.-c. idézett §-a szerint „A családtag kereseti adóját a családfő fizeti.“ Tehát egy adókönyvi lapja, s egy adókönyve van egy családnak, melyen a fiu családtag teljes korúságáig adózik, e határ év pedig a magyar magánjog szerint a *betöltött 24-ik év*, a mikor, ha katona nem volt: hadmentességi adófizetésre köteleztetik; s ha munkaképes, s kereseti forrása van: nőtlen emberül is adózni tartozik személye és keresete után külön adólapon, s könyvvvel. Ha tehát a férfi teljes korúságától kezdődőleg adófizető polgár: a viszonyosság elvénél fogva a nőnek is ettől kezdve külön kellene adóznia. Ámde ő magánjogunk szerint e kort 16-ik életévének betöltésével éri el (Wenzel Gusztáv: Magyar magánjog B.-pest, 1863 242 l.): tehát rá nézve a családtag-adó nem létezhetnék, mert mikor a férfira ez kötelezővé kezd válni, ő akkor már teljes korúságába lép, s így a férfira 24-ik évével háromló külön adófizetési kötelezettségnek a viszonylagos egyenlőség elvénél fogva a nőnél már 16-ik éve betöltésekor kellene bekövetkeznie, s azt, hogy él, s teljes korúságban él: külön adókönyvvvel megfizetnie. De magánjogunk csak teljes korúsággal tiszteli meg a magyar nőt a nélkül, hogy törvénykezésünket illoyalításra bátoritná vele szemben a külön — tehát mint nem családtag — adó követelésével. De meddig tart az adózást illetőleg családtagi jussa a magyar nőnek? A mig férjhez nem megy. És ha férjhez nem megy? A meddig a családban él önálló ipar-üzés nélkül, tehát mint passiv családtag. Ha azonban önálló ipart üz, vagy szülei elhalálózása után örökséget élvez: adót fizetni köteles. Helyzete ilyen 16-ik évétől a 24-ikig: önálló ipar vagy örök birtokában adózik maga, s szenvedő váltóképessége is van, mint hajadonnak is. Mikor pedig 24-ik évét betöltötte, ha még hajadon, önálló birtok s ipar nélkül. családtagi minősége van, de mint ilyen megajándékozta a legújabb váltótörvény (1876. 27. t.-c.) azzal a joggal, hogy a szenvedő váltóképességet megadta neki. Csak tiszteltbeli jognak nevezhető ez. csak kitüntetés, mert midőn még semmi vagyonnal nem rendelkezhetik, s önálló foglalkozása nincs: a név keveset nyomhat a pénzintézetek előtt. Leánynak pedig, ha 24 éves is, jussát a magyar szülők nem szokták kiadni, hanem egy házban él velük leányuk.

Átérve ezek után egyházi viszonyainkra; nem lesz nehéz jól következtetnünk. Mert ha egyebet szem előtt nem tartunk is, csak azt, hogy mivel nálunk az adókiadás minden állami „adó-forint után“ történik, az állam adózási követelményeinél tovább mennünk épen hűveinkre való tekintettel, s méltányosságból nem szabad: a 24-ik évét betöltött, önállósággal nem bíró leánynak csupán családtag-adóját lehet követelnünk az állami adó-forint után egyházi hatóságtól megszavazott %o-ban. De ha a polgári eljárás útvesztőbe vinne is bennünket: kivezet a tisztásra egyházi törvényünk 247. §-a, mely így szól: „Az osztályokba való sorozás az illetőknek vagyoni avagy kereseti viszonyaikra való tekintettel, esetleg létező terheiknek figyelembe vételével történjék.“ Vagyont avagy keresetet teszünk tehát az adó alapjává. Már pedig a 24 éves hajadon, ha szülei el nem haltak, s vagyonát, illetve örökét meg nem kapta: vagyonnal nem rendelkezik; ha önálló ipart

nem üz, saját keresménye nincs: tehát sem vagyon, sem kereset után meg nem adóztatható. Mint családtag azonban észrevétlenül is adózik az államnak fizetett családtagi adója után egyházközsége által megállapított %/o-ban, de apja, vagy anyja adókönyvében. Ha pedig 24 éves kora előtt örököt kap, vagy egészen is megkapja, nemkülönben, ha szülei halála örökössé teszi: vagyona után feltétlenül adózik, mint önállóságba vagyonával jutott egyháztag. De eddig önállóság nélkül élő családtag. Mint az államnak, úgy az egyháznak is külön adózik akkor is, ha 16. évétől önálló ipart üz, s férjhez nem megy is.

A leány tehát 16 ik évétől férjhez menetelég családtag, s mint ilyennek fizeti a családfő kivetett adóját. Ha maga üz valami ipart, vagy önálló kereseti forrása van; s ha vagyonnak, vagy öröknek tulajdonosa, férjhez nem menve is önálló, s mint ilyen adózik. De 24 éves kora a leányt családtagi köteleme alól még el nem oldja: önállóvá a férjhez menés, önálló kereset forrás, vagyon vagy örökség teszi az adózást illetőleg. Ezek nélkül önállóságát csak a váltótörvény ismerte el, sok esetben a büntető §-ok szaporítására.

Segíti a kérdés megoldását egyházi adózáunknak közkeletű neve: a *párbér*. A 24 éves hajadon, párja még nem lévén, bárberrel meg nem róható: vagyon és kereset adó címén is csak a fent körülírt esetekben. Ha az ismeretlen egyházközség egy 24 éves leányt önállósága nélkül is megróttá adóval: egyházi törvényeink 247. §-ával jött ellenkezésbe, s mint egyház könyörtelenebb volt, mint az állam, a pici haszonért, melynek kivethetésére különben sincs kulesünk. Ne siessünk leánytagjainkat az adó-főkönyvbe előbb beírni, mint anyakönyvünk házassági rovatába. Ha így teszünk: egyenlők maradunk az állammal a nők iránti figyelemben, s méltányosak, mint magyar vallás a sokképen kitüntetett magyar nővel szemben; különösen pedig csakugyan a christianismus, s nem a tyrannismus szellemétől látszunk határozat hozatalunknál is vezettetni, irányítottatni.*

M. Nagy István.

IRODALOM.

Háromszázéves debreceni levél. *Szenczi Molnár Albertnek*, a nagyhirű református tudósnek és még nagyobb hirű zsolnárfordítónak csak most jelent meg irodalmi hagyatéka. Fenmaradt naplóját és levelezését ugyanis annyi hányatás és oly hosszú mellőzés után kiadta a M. T. Akadémia, rábizván a sajtó alá rendezés munkáját *Dézsai Lajosra*, a debreceni collegium volt szeniorára.

A nagybecsű irodalmi ereklyék között található egy háromszázéves levél is, melyet 1598. április 25-én

* Ezt az okoskodást és magyarázatot, a magunk részéről, mi is elfogadjuk, sőt kiegészíteni kívánjuk a következőkkel: a kérdés ez volt: „*a nem önálló* de 24 évet betöltött leány-családtagok párbérrel megróvhatók-e? Ha megróvhatók volnának s így az egyházzal szemben kötelességet teljesítenének, akkor jogokat is gyakorolhatnának, mert a kötelesség együtt jár a joggal és megfordítva. Ugyde az egyházi törvények 195-ik §-a így szól: „Választásra jogosult az anya-, társ-, leány- és fiók egyházaknak minden *önálló*, apai, vagy gyámi hatalom alatt nem lévő, habár az apával közös háztartásban élő, de egyházi közterheket külön viselő 24 évet betöltött, vagy nagykorúsított férfi tagja, valamint özvegy vagy ferjetlen nő stb.” Tehát itt a jog gyakorolhatására, *conditio sine qua non*, az *önállóság*. Ha valaki nem önálló, akkor választási joga sincs; és ha joga nincs, akkor kötelessége sem lehet.

Szerk.

küldött innen Debrecenből *Szenczi Sziggyártó Lukács* Szenczi Molnár Albertnek külföldre valószínűen Heidelbergába *Sziggyártó Lukács*, Molnár Albertnek földije és jóbarátja volt és ez idő tájt éppen Debrecenben tanult. Amint írja, 1598. márc. 22-én jött Debrecenbe, hogy ebben a leghiresebb iskolában (in hac schola celeberrima) folytassa tanulmányait, a melynek igazgatói székében éppen akkor *Ujfalvy Imre* ült, a halotti énekek szerzője, a kinek tudománya és hitbuzgósága — a mint Sziggyártó mondja — az egész világon ismeretes. Ennek a kitűnő férfiúnak a vezetésére örömet rábizná *Sziggyártó Lukács* az élete hajóját, csak a szegénység ne szorongatná oly nagyon, mert az Ujfalvi alatt álló 45 alumnus közzül 2—3 sem folytat nyomorúságosabb életet mint ő, a mennyiben szülei a háború zavaros viszonyai miatt még azt a kevés segítséget sem nyújthatják neki, a mi telnek tőlük. Sanyarú helyzetét tetézi az is, hogy még *mendicans* diákja sincsen. Mindamellett Sziggyártó bizalommal néz a jövő elé, csak könyvekben is ne szűkölködnék oly annyira; azért szívesen venné, ha Molnár Albert néhány könyvet küldene. vagy hozna neki, a melyek megkönnyítenék tanulását. Megemlíti még, hogy örömmel utána járna annak a holminak, melyet Molnár Albert debreceni tanuló korában (1588—89.) egy asszonynál hagyott, ha tudná az asszony nevét és címét.

E levelen kívül még tömérdek Debrecenre vonatkozó adat és megjegyzés foglaltatik Sz. Molnár Albert irodalmi hagyatékában, melyet tisztán e szempontból is érdemes volna átbüvárolni és földolgozni. K. A.

Tompa Mihály hátrahagyott papi dolgozatai.

Örömmel tudatjuk, hogy a nagy költő és egyházi beszéd-író reliquiáiból az *első kötet*, mely ünnepi egyházi beszédeket tartalmaz, Húsvétra megjelen s ezzel végre régen tett ígéret teljesül és hosszas várakozás lesz kielégítve. A kiadó *Ferenczi B. Miskolcon* azzal a biztos reménnyel bocsátja ki a nagy költő-pap szellemi hagyatékát, hogy az abban foglalt értékes dolgozatok, mint Tompának életében megjelent egyéb művei is, megtalálják az utat a szívekhez. A mit a kiadás hire nem tudott előidézni, fölkeltik majd magok a halhatatlan művek. Előfizetéseket még a mű megjelenéséig elfogad a kiadó egy kötetre 1 frt 50 krjával, két kötetre 3 frtjával. A reliquiákat nem lehet eléggé ajánlanunk a lelkesek, általában minden jó prot. ember méltó pártfogásába.

A magyar országgyűlések eredete és szervezetük fejlődése a rendi országgyűlések alakulásának kezdetéig. Irta *Kérészy Zoltán*, a jog- és államtudományok doktora, a debreceni ev. ref. jogakadémián az egyetemeseurópai s magyar jogtörténet és az egyházjog ny. r. tanára. A szerző sajátja. Ára 2 korona. Debrecen 1898. 8 r. 111 l. Tartalma: A hunok s avarok gyűlései, a magyar nemzetgyűlések. A nemzetgyűlés szervezete, összehívásának módja, hatásköre. Az István-féle állam-szervezet. Szent-István gyűlései. Az Árpád-házból való többi királyaink által a XIII. sz. közepéig tartott gyűlések. A székesfehérvári törvénynapok. A tulajdonképeni országgyűlések keletkezése, az Anjou-kori királyi tanács jelentősége, a rendi országgyűlések kezdete. Az országgyűlés elnevezései, alkatelemei, összehívása, helye, ideje, tartama, hatásköre és tanácskozási rendje 1405 előtt. A mű alapos forrástanulmányok után készült igazi akribiával. A Nemzet szakkritikusa dicsérettel emlékezik meg róla s különösen kiemeli, hogy az érdekes kérdést sok helyen merőben új oldalról világítja meg. Szakszerű

ismertetéséről mi is gondoskodni fogunk. Egyelőre csak örömmel tudatjuk megjelenését. A könyv meglepő izléssel, mondhatni fénynyel van kiállítva s a Csokonai nyomdát dicséri.

Győry Vilmos egyházi beszédei. Rendezte: *Margócsy József*, losonci lelkész. II-ik kötet. Budapest 1899. Kiadja *Kókai Lajos*. Nagy 8-r. 234 l. Ára 1 frt 80 kr. — A kötet 34 ünnepi és közönséges egyházi beszédet foglal magában. A neves költő-pap kiváló szellemének hátrahagyott darabjait azzal a jóleső érzéssel fogadjuk, melyet a köznapiság fölé magasan emelkedő művek keltenek bennünk. A beszédekből az a felekölt gondolkozású lélek, az a csudálatosan édes érzések árjában úszó szív szól hozzánk, melyet e földön létében is bámúltunk, most pedig, elköltözése után, dicsőítünk. De a beszédeknek nemcsak tartalmán, hanem külső alakján is látszik a hivatott író választékossága és izlése. Stylusa nemesen egyszerű, de fordulatossá s valami behízelt báj ömlik el rajta. Addig is, míg talán alkalmunk lesz a kötet bővebb ismertetésére, a legmelegebben ajánljuk s igaz örömünket fejezzük ki megjelenése felett.

Szent János evangéliumának magyarázata. Irta *Dods Márk*. D. D. ev. ref. theol. tanár Edinburghban. Angolból átdolgozta *Lukácsy Imre* ev. ref. vallástanárr. Első kötet. Ára 4 korona. Budapest 1899. 8 r. 280 l. Szerző a könyvet Hegedüs Sándornak, e kiváló s buzgó ref. férfiúnak ajánlta. Előszót hozzá Szöts Farkas theol. tanár írt. A kötet XXIV. fejezetben magyarázza a jánosi evangélium első XI. részét. Dods, mint az előszóban Szöts írja, a szeretet evangelistáját híven, vonzóan, erőteljesen tolmácsolja; nem tudós exegesis, nem tudományos kommentár, hanem hitépítő eszme-magyarázat alakjában. Éles elmével, de époly erős hittel és világos nyelven tárja elénk az evangélista termékeny gondolatait. Mindenesetre érdemes mű, a logos-tant s a negyedik evang. Krisztusát megragadóan ismerteti; gondolatokat teremt és eszméket ébreszt. Tanulmányozása lelki gyönyörűséggel és haszonnal jár. Érdeklődéssel várjuk a II-ik kötetet. A fiatal fordító *Lukácsy Imre* — Szöts szerint — híven értelmesen szólaltatja meg az angolt a magyarnak. A kötet külső kiállítása a Hornyánszky-cég ismert jó izlésére és csinájára vall. Kár, hogy itt-ott sajtó-hibákkal találkozunk benne.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület Budapest 1898 okt. 17-én tartott **egyházi értekezletének emlékkönyve**. Szerk. *Szöts Farkas*, theol. igazgató-tanár, az értekezlet titkára. Budapest 1898. 67 l. Tartalma: Az egyházi értekezletek eddigi működéséről. Szöts Farkastól. Gondolatok egyházunk jövője felett. Farkas Józseftől. Az egyházi fegyelemről. Haypál Benőtől. Az egyházi adózás reformja tárgyában. Szöts Farkastól. Választmányi, közgyűlési jegyzőkönyv. A közgyűlés naplója. Hamar Istvántól. Számadás az 1897. évről. Kimutatás az 1898. évi gyűlésen befolyt adományokról. Az értekezlet tisztikara. — Az emlékkönyvben foglalt felolvasások úgy tartalmi becsök, mint aktuális voltuknál fogva különösebb figyelmet érdemelnek.

Jelentés a hódmező-vásárhelyi jótékony reform. nőegylet 1897—98. évről. Kiadta: *Pap Imre*. A szép célú és követésre méltó nőegylet két évi működéséről szóló jelentések híven tüntetik fel az egylet működését,

azt az áldásos evangéliumi tevékenységet, a melyet az egyház szegényeinek fölkarolása és segélyezése körül kifejt. Az egylet az erők összevonása, a hazafias és ref. hitélet ébrentartása s erősítése által a társadalomban is nagy sikerrel munkálkodik s évről-évre szélesebb körre terjed ki működése. Részt vesz és pedig cselekvőleg a hazafias és egyházi ünnepélyeken, egyetlen alkalmat sem enged elszuhanni a lelkekre való hatás nélkül. Legalább is minden nagyobb egyházunkban kellene lenni ilyen ref. nőegyletnek, a mely a szegények gyámolítására feladatául ismerné a hanyatló buzgóság és áldozatkészség fölélesztését, de sajnos, a mint a Jelentés helyesen mondja, épen ref. feleink között nincs meg az ez iránti hajlandóság. De fel kell azt kelteni! Értsék meg a hivatottak: Az 1898-ik évi Jelentés szerint, van a hódmező-vásárhelyi ref. nőegyletnek 19 alapító, 3 pártfogó, 1 örökös, 241 rendes, összesen 264 tagja. Bevétele volt 641 frt 29 kr., kiadása 773 frt 85 kr. Vagyona 4504 frt 93 kr. A Kossúth-szoborra gyűjtött az egylet 1871 frt 07 krt. Van az egyletnek külön *énekkara*, mely szép eredménnyel működik. Az egylet több mint 100 szegényt segélyezett. Szívvel óhajtjuk, hogy az egyesület minél nagyobb mértékben gyakorolhassa nemes munkáját a buzgó elnökségnek (özv. Kovács Ferencné, Pap Imre, Endrey Gyuláné, özv. Bereck Pálné) vezetése alatt!

Protestáns Szemle 1899. évf. 1—2. füzet. Szerkeszti *Szöts Farkas*. Tartalma az 1. füzetnek: 1. A lelkészképzésről különösen Németországon. (I.) Schneller István. — 2. Schleiermacher „Beszédei a vallásról.“ (I.) Stomp László. — 3. Istenről. I. Isten lénye és léte. Dr. Erdős József. — A 2. füzetnek: 1. Kierkegaard és a keresztyénség. Dr. Szlávik Mátyás. — 2. A lelkészképzésről különösen Németországon. (II.) Schneller István. — 3. Schleiermacher „Beszédei a vallásról.“ (II.) Stomp László. — 4. Istenről. II. A szentháromság. Dr. Erdős József. Ezen értekezéseken és tanulmányokon kívül mindkét füzetben még a rendes két rovat: Egyházi és Iskolai Szemle hoz különböző dolgozatokat. Az értékes tanulmányok közül különösen kiemeljük ezúttal, mint hozzánk legközelebb álló szerző művét, *dr. Erdős Józsefnek* mélyreható tanulmányával, bibliai alapon írt s tudományval és hittel teljes fejtegetéseit az *Istenről*. Egy széles látókörű, tiszta látású és emelkedett gondolkozású keresztyén theologusnak műve e tanulmány, mely méltán kelti föl maga iránt a figyelmet s könnyen érthető, világos stylusánál fogva bármely laikus haszonnal olvashatja.

Órálló. Az amerikai magyar ref. egyesület közlönye. Felelős szerkesztő *Kalassay Sándor*, társszerkesztő *Csutoros Elek*. E folyó évvel (II. évf.) az eddigi időszak lap heti lappá változott át s minden szerdán megjelen. Alakja is megnagyobbodott, olyan, mint a mi lapunké. Örülünk a messze idegenben szerkesztett magyar lap haladásának s kívánunk neki még szebb jövőt, hogy minél hathatósabban segítse elő az amerikai magyar protestánsok érdekeit!

Hajnal. Belmissiói folyóirat VI. évf. Szerk. *Szabó Aladár* s kiadja Hornyánszky Viktor. Ára egész évre 2 frt. A folyó évi első számban a szerkesztő tudatja, hogy kibővíti a lap programját, amennyiben „behatóbban fog foglalkozni *theologiai, tudós kérdésekkel*, mert azt tapasztalta, hogy a theol. tudós kérdések terén

való tájékozatlanság, vagy hibás felfogás ólomsúlylyal nehezedik a legnemesebb lelkekre". Fölhívja továbbá a magyar protestánsokat, hogy egyetlen belmissiói lap hathatósabb pártfogására, a mi ha be nem következik, ez év végén leteszi a tollat, hogy azt többé soha föl ne vegye.

Keresztyén. Megvalljuk őszintén, rég nem volt alkalmunk e kis egyházi lapocskát láthatni. Ugy látszik: azok az elvi differenciák, melyek a szerkesztőt, t. i. *Szalay József* urat tőlünk elválasztották még abban is kifejezésre jutottak, hogy e lapocskák hozzánk nagy idő óta be nem küldetett. Annál nagyobb volt tehát a meglepetésünk mikor a „Keresztyén“ február 1-én megjelent számából posta útján egyszerre 4 példányt is vettünk! Helyesen! — gondoltuk magunkban — átolvaszuk s elmondjuk róla véleményünket. Nos? Hát nagy meglepetésben részesültünk! Mintha a „Keresztyén“ újjászületett volna! *Atalábanvéve* nincs benne semmi túlzás, semmi beteges érzélgés; józan, igaz, kifogástalan tudományt ad s ha ez így halad tovább is, úgy még jó református néplap válhatik belőle. Ezt azonban csak az általános tartalomról mondjuk, mert e számban is és éppen az első cikkekre („A mire igyekezzünk“) újra az a megjegyzésünk, hogy az a speciális kálvinista felekezeti öntudat ébrentartására éppen nem alkalmas; pedig ha valaha, ma erre volna nagy szükségünk. A szektákkal szemben p. o. csakis erre támaszkodhatunk s az általános keresztyén igazságok hangoztatása mellett főleg arra legyen gondunk, hogy hűveink lelkében és öntudatában föltétlenül kidomborodjanak azok a szempontok is, a melyek bennünket, reformátusokat, minden más keresztyén felekezetbeliektől megkülönböztetnek. Ezért mi a magunk részéről már azt is jobb szemmel néznők, ha e lapocskának a címe a „Keresztyén“ helyett p. o. „Református“ volna. Amaz alá sok minden elfér, de emez határozott jelleget követel. Keresztyén a katolikus, a görög nem egyesült, a baptista, a lutheránus, a methodista stb., de református csak az, a melynek *Szalay József* is papja. Szép mondás az, hogy „tanítgassuk egymást a nagy keresztyén igazságokra“, de a bökkenő az hogy másokat tart ilyeneknek a református, másokat a római katolikus és ismét másokat a nazárenus; s éppen ezen fordul meg a felekezetek létjoga, mert ha ez eleitől fogva így nem lett volna, akkor bizony reformáció is aligha lett volna, hanem egy kalap alatt mindnyájan szépen megmaradtunk volna. De mi felekezet vagyunk s kell, hogy e felekezet konfessiója szerint valljuk, hirdessük és tanítsuk még azokat a „nagy keresztyén igazságokat is“. Hogy Angliában és Amerikában nem így gondolkoznak, azt szívesen koncedáljuk, sőt tudjuk is. Ámde azt is tudjuk, hogy az angol protestáns egyház 700—800 szektára éppen azért szakadt, mert a kohéziót benne az independens hajlamok nagyon meggyengítették. Igaz, hogy az angol prot. egyház ezt is túlélte, — de nem élné túl a magyar református egyház, ha hasonló helyzetbe jutna. Vigyázzatok azért és imádkozzatok, mert az ellenség kapunk előtt áll.

Magyar tájszótár. A m. tud. akad. megbízásából szerkeszti *Szinnyei József* 2-ik kötet IV. füzet. A *szalad—találkozik* közé eső címszavakat foglalja magában. Mint látható, e nagyobb vállalat is már végefelé közeledik.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

70. A nánási ev. ref. egyház történelme.

(Folytatás.)

Az 1808. évi helytartó tanácsi rendelet már engedékenyebb, a mennyiben, ha a férj protestáns, nem kötelezhető reversális kiállítására, gyermekei lehetnek protestánsok.¹ Megtörtént sokszor, hogy a később kath. vallásra áttért apának még protestánsnak született gyermekét is kényszerítik a katolikus vallásra. Ez ellen tiltakozik az egyházkerület, mert az ilyen gyermekek nem „elegyes házasságból származtak“. Külömben a nánásiak nem mindig csinálnak belőle lelkiismeretességet, hogy az áttérések egészen szabályosan történjenek. Így 1769-ben egy obsitos katonát, a ki obsitos levelében is katolikusként van írva, az esperes tanácsára egyszerűen csak felveszik az egyházközségbe, ha azt állítja, hogy ezen egyházközségben akar maradni.² 1763-ban pedig „graecalis rituson“ levő legény áttérése úgy történik, hogy „megtanulja az úri imádságot, apostoli hiszek egy formáját és a tiz parancsolatot“.³

Sok baj van a katolikus ünnepek megtartására való kényszerítés miatt is. Ugyancsak egyházkerületi végzés mondja: „értésére esvén ezen consistoriumnak, hogy némely ecleziákban a t. plébánosok prédikátorainkat a római katolikusok ünnepeinek kihirdetésére, minden tagját pedig azoknak megtartására akarják szorítani, építvén ezen praeventiójokat néhai felséges Mária Terézia királyasszonyunknak 1772-ik esztendőben azon ünnepekről kiadott rendeletére, mely némely helyeken újra kihirdetődött, az esperesek adják értésére a t. atyafiaknak, hogy hazánk törvényei bennünket a római katolikusok ünnepeinek megtartásától, következőképpen azoknak prédikátoraink által való kihirdetésétől is felszabadítottak. Hogy pedig mindenk tudják, hogy melyek legyenek a törvényben említett lármás munkák, közöljék e végre a t. esperesek újra és irassák le minden atyafiakkal a helytartó tanácsnak az 1793. évi január 15. napján kell intimátumát, melyben világosan meg vagyon határozva“.⁴

Hogy a katolikus papság túlkapásainak ez irányban ezután is ki voltak téve, bizonyítja azon körülmény, hogy ezen határozatot többször meg kellett újítani.

Rendeleket is hirdettek ki a katolikus papok a protestáns papokkal, ezért rendeli el 1806-ban az egyházkerület, hogy „a kathedrából csak azt tartoznak kihirdetni a prédicatorok, a mit vagy a magok felsősege, vagy az által a helytartó tanács parancsol“.⁵

Az egyház kormányzásában Nánáson lendület állott be 1821-ben, a mikor egy helytartó tanácsi rendelet szerint: „megengedtetik, hogy a coadjutor curatoroknak segítségére és a tractualis törvényszékek jobb rendbe való szedésére világi hittel kötelezendő assessorok tétessenek és a consistoriumba az egyháziakat az esperesek, a világiakat a coadjutor curatorok hívják meg, kik közül egyik vagy másik akadályoztatván egymás kötelességét különösen vihessék“.⁶ Ekkor történt az eddig a debreceni egyházmegyéhez tartozó Nánás-

¹ Futó levelek 1816. március 15.

² I. Jegyzőkönyv 1769. márc. 12.

³ U. o. 1763. okt. 1.

⁴ Alb. ecl. 1803. aug. e. k. gy. 54. p.

⁵ U. o. 1806. okt. 5. e. k. gy.

⁶ U. o. 1821. július 31. h. t. t. r.

nak is az újonnan alakult: „alsó-szabolcs-hajduvidéki egyesült tractushoz” csatlakozása, mely egyházmegye 1821. október 28-án tartotta alakuló gyűlését Nánáson.¹

* * *

Már Dobrai lelkészsége alatt rendezett egyház jellegét ölti a nánási ref. egyház, a mennyiben: „övé a dicsőség, hogy 1755-ben anyakönyv készül és egy évtizeden át valami nagy pontossággal vitte”.² Ugyancsak az ő lelkészsége alatt jegyzőkönyv készül: „Acta presbyterii Nanasiensis”.³ Ebben az van mondva, hogy „Stephanus Dobrai minister ecclesiae primarius, Stephanus Kocsis m. ecl. subalternus”.⁴

Ezen adat a nánási egyház fejlődésében egy nagy fejlődési mozzanatot jelent. Ezen adat bizonyossága szerint a nánási egyház 2 lelkészi állást tart fenn. Dobrainak 1761-től fogva tisztvárosa volt Kocsis István, a ki mint „ifjabb lelkész” ettől fogva a nánási egyház anyakönyvét vitte.

Ugyancsak 1761-ből van feljegyezve, hogy a templom már szűk lévén, kibővítik a torony és a paplak felől való oldalát. A templom építéséhez azonban csak 1765-ben fognak hozzá és pedig a jegyzőkönyv szavai szerint: „a templomnak már felséges asszonyunktól megengedett építéséhez hozzáfogassanak kurátor uraimék”.⁵ Tehát királynői engedéllyel lehetett csak építeni. 1763-ban már városi segélylyel iskolákat építenek. 1773-ban ismét: „az égi tűz által már másodszor megrongált tornyot” javítják ki. A templom felépítése azonban lassan megy, mert folytonosan gyűjtenek évről-évre a templom számára. Az adakozás minden nemét kimerítik a teljesen maguk erejére utalt nánási hívek, a mikor ilyen adakozások is szerepelnek: „templom építésére szarvasmarhát adtak Anno 1789 Szöllát Mihály egy rugott bika borjut.” Különösen nagy mérvet öltenek az adakozások 1789—1793-ig, a mely évek alatt az adakozások 4000 magyar forint és 99 dénárba ruznak.⁶

Méltányolja ugyan a nagy áldozatokat az egyházi felsőbbség is, de azért a superintendens is sürgeti az ő részére eddig szokásban volt adományok beküldését: „a mely ecclesiák templom vagy torony építéséhez fognak, azok mindaddig, míg az építkezések tartanak, a charitativa cassába nem fizetnek.” Ez szabályellenesség a rendelet szerint. E mellett más oldalról is folytonosan igénybe veszik a nánásiak áldozatkészességét, hol itt, hol ott akarnak templomot vagy iskolát építeni, vagy falujok égett le és segélyért zörgetnek az egyháznál. A consistorium elhatározza legtöbb esetben a házról-házra való járást adakozásra felszólítás végett, az egyházi pénztárból is ad valamit. A pesti ref. templom és parochia felépítéséhez pedig, hogy: „hazánk fővárosában, melyből sok ideig ki voltak rekesztve, egyházakat bírjanak”,⁷ tetemes segélylyel járulnak önkéntes adakozás útján. Majd meg a debreceni kollégium építésére gyűjtenek, mert: „a Kollégium építő kasszája nemcsak kiürült, hanem sokkal adós is”.⁸

Templomuk lassan, de mégis felépül. A templom 1809-ben már be volt fejezve. Leírása a jegyzőkönyv szerint: „a templom nagyon csaknem négy szegletű kőkerítésnek a közepén építve, mely kerítésnek a 4

szegletén nagyon négy kerek granarium építve, kerek bolthajtásra, hegyesen megsindelyezve, bádoggal vitorlával. A négy cinterem területe a templommal együtt 216 □ öl. A templom készült téglából, alól természet-kőből, a toronyban van három harang”.¹ Ezen templom és torony teteje 1810-ben leégvén, újra készítettet.

Sok áldozatába került az egyháznak, hogy ennyire is rendbe jöttek. De nagy szó volt azon időben szépen felépített templommal is dicsekedni egy egyháznak, a mikor az egyházkerületi gyűlés némely egyházak azon törekvésére, hogy orgonát készítenek, azzal felel, hogy „az orgona pompa lévén, a mi szegény ecclesiánkat nem illeti.”

A nánási egyház lelkészei ezen korban:

1725—1767-ig Dobrai István. 1761—1766-ig Kocsis István. 1766—1771-ig Juhász István. 1767—1788-ig Kovács János. 1771—1796-ig Somi András. 25 esztendeig híven szolgálván, szemeinek meghomályosodása miatt hivatalát önként letette.² 1796—1799-ig Tarczali József „3 esztendei szolgálatja után itt hagyta Nánást és vitetett H.-Bagosra”. 1789—1793-ig: „az országos hírv Diószegi Sámuel 4 évi isteni szolgálatja után ment H.-Böszörménybe”.³ 1793—1795-ig Németi István „2 évi szolgálata után elment a szatmári ref. ecclesiába”. 1795—1799-ig Pólya Ferenc, ki Madarasra ment Nánásról. 1799—1839-ig Jenei Mihály: „fedhetlen erkölcsű lelkész, egyházmegyei tanácsbíró”.⁴ 1799—1822-ig Váradi József: „az 1755—1763-ig szülötteknek és kereszttetteknek neveit összeszedegette. Utánna időközi lelkész volt 1822-ben Nagy István. 1823—1849-ig Igmándi Mihály.

Barcsa János,

h.-nánási gymn. tanár.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek.** *Géresi Kálmán*, debreceni tanterületi főigazgató, közelébb tartalmas emlékbeszédet tartott a Történelmi Társulatban *Véghely Dezső* felett, a ki úgy is, mint történész, úgy is, mint jó kalvinista egyaránt, méltó emlékeztetünkre. — *Dócsi Imre* gymn. felügyelő a múlt hetekben látogatta meg a mezőtúri, békési és hódmezővásárhelyi gymnasiumokat. — **Lelkészcserék.** A b.-ujfalui egyház *Zih Sándor* tépei, a szatmár-németi *Pótor Dávid* szamosujlaki lelkész, a f.-szabolcsi egyházmegyében fekvő *kopócsapáti* egyház pedig *Ethey Ferencet* választotta meg lelkészévé. — **Belmissiói értekezés.** A budapesti két prot. egyház vezető férfiai, lelkészek, tanárok, sőt világiak is — mint már említettük — az egyháztársadalmi közös célok minél sikeresebb munkálása végett u. n. evangéliumi konferenciák tartására kölcsönös lelkesedés mellett szövetkezést hoztak létre. E szövetkezetnek „Belmissiói értekezés” nevet adtak. Az értekezés már megkezdte működését s február 27-én este 7 órakor a reform. főgymn. dísztermében ülést tartott, melyen dr. *Moody András* skót ref. lelkész értekezett arról, hogy minő okokból van szükségünk belmissióra. — **Dr. Bartók Jenő** nyiregyházi lelkész, theol. magántanár, theol. akadémiánkon f. hó 1. a hitről és bibliai kritikáról előadást tartott.

¹ U. o. 1809. febr. 5.

² Varga L. egyh. tört. kézirat.

³ U. o.

⁴ U. o.

¹ Alb. ecl. 268. l.

² Varga: A nánási egyh. tört.

³ I. Jegyzőkönyv.

⁴ U. o. 3. l.

⁵ U. o. 1765. május 27. 1. p.

⁶ Alb. ecl. 1—10 l.

⁷ Alb. ecl. 1769. nov. 19.

⁸ 1807. ápril 18. e. k. végzés.

— **Gyülekezeteink köréből.** *A mesőturi evang. reform. egyház* folyó évi költségvetését a febr. 4-iki presbyteri gyűlésen tárgyalta és állapította meg. E szerint 102 ezer forint évi bevétellel szemben csaknem ugyanannyi a kiadás. Benn foglaltatik ebben a főgymnasium fentartási költsége, mely is 33,283 forint; ehez az állam 7 ezer frttal járul. A népiskolák fentartására fordított évi kiadás 20,925 frt. Az iskolai kiadások lényeges részét fedezi a közbirtokosság által régebben létesített föld- és pénz-alapítvány, melynek évi jövedelme 14 ezer forint. Szervezte az egyház a 2-ik orgonista-kántori állást, melyre *Hankovszky Lajos* választott meg. Ezzel az új városrésznek, hol mintegy 4—5 ezren laknak, temploma és kántorja van, de még papja nincs. Talán ez sem sokáig késik, mert a mi fő, lelkészi fizetés-alap már van, csak parochiát kell építeni. Ez évben alakult a *református olvasó-egylet*, mely a hetenkénti felolvasások, egyházi könyvtár létesítésével s a vallásos olvasmányok, lapok terjesztésével nem eredménytelenül munkál a vallás-erkölcsi élet emelésén. A főgymnasiumban február 11-től 18-ig tartotta vizsgálatát *Dóczy Imre* gymn. felügyelő. Részletes jelentését, melybe az intézet szellemi és anyagi ügyei körül szerzett tapasztalatait foglalta, a tanárkarral és az igazgató-tanácsal egyformán közölte. — **Segélykérés.** A Somogy megyében fekvő *kutasi* ev. ref. egyház templom- és paplak-építés végett segélyért fordul az összes magyar hitsorsosokhoz. A nehéz helyzetben lévő kis egyházat melegen ajánljuk a jó szívu adakozók pártfogásába. Az adományok a lelkészi hivatalhoz küldendők.

— **Csokonai-kör.** A szokottnál nagyobb ünnepélyességgel tartotta meg a Csokonai-kör múlt hó 26-án felolvasó estélyét. Ez alkalommal ugyanis kedves vendége volt a körnek: *Szinyei Gerzson*, a sárospataki főiskola akadémiájának irodalom-történet tanára s ő tartott felolvasást a XVIII. század műveltségi és társadalmi viszonyairól. A szép számú, válogatott közönség igazi élvezettel hallgatta a tudós tanár vonzó előadását, melyből a gondos kidolgozás és a tüzes nemzeti érzés mellől nem hiányoztak a humoros részletek sem. A felolvasó vendéget a közönség zajos ovációban részesítette. Utánna *Szabó Gizella* kisasszony, *Szabó Antal* ügyvéd nagyműveltségű leánya adott elő egy tréfás monológot annyi közvetlenséggel, annyi routine-nal, hogy a leggyakorlottabb művészek is dicsőségére vált volna. Közben a *Petőfi-dalkör* és *Rácz Károly* művészi előadásai gyönyörködtették a közönséget. — Az ünnepély után következett a társas vacsora, mely egészen Debrecen-Patak közötti barátkozássá nőtte ki magát. A vacsorán tósztokat mondtak: *Kiss Aron* püspök, *Berráth Elemér* táblai elnök, *Balogh Ferenc* theolog. tanár, *Bartha Béla dr.* jogakad. dékán, *Csiky Lajos* akadémiai igazgató s még többen. Ősz püspökünk és az akadémiai igazgató ünnepélyes ígéretet tettek, még ez év folyamán meglátogatják Patakot a theolog. ifjúsággal. Mint értesülünk, másnap este folytatása is volt a *Szinyei Gerzson* ünneplésének. Főtiszteletű püspök úr ugyanis hétfőn estére szűkebb körű társaságot hívott meg vendégszerető asztalához s ez alkalommal újlag megpecsételték a patak—debreceni testvéri viszonyt, érdekes reminiscenciákat hozván fel a két főiskolának múltjából, melyek mind azt bizonyítják, hogy ez intézeteink bár olykor külön úton haladtak a közös cél felé, de ha kellett, e közös cél érdekében vállvetve is tudtak munkálkodni. Adja Isten, hogy a testvériség érzése egyesítse a két ősi intézetet a közös nagy nemzeti és egyházi feladatok együttes munkálásában!

— **A M. Prot. Irodalmi Társaság** február 25-én előbb *pénzügyi bizottsági*, majd *választmányi ülést* tartott. A pénzügyi bizottság az 1898. évi számadást és vagyonkimutatást vizsgálta meg és az 1899. évi költségvetést állapította meg. Az ülésen *Hegedüs Sándor* elnökölt és *György Endre*, *Perlaky Elek*, *Petri Elek*, *Szilassy Aladár*, *Szöts Farkas* bizottsági tagok és *Bendl Henrik* számadó pénztárnok voltak jelen. A pénzkezelés rendes, a számadás minden tekintetben kifogástalan, a miért a pénztárnoknak egyhangúlag javasolta a felmentést a bizottság. Annál kedvezőtlenebb a Társaság pénzügyi helyzete. A tagok egy része rendkívül rossz fizető. *A hátralék immár 7936 forint 75 kr-ra szaporodott.* E tömérdek hátralék már is penzzavarba juttatta a Társaságot. Múlt évi kötelezettségeiből, a nyomdaköltségekből 892 frtot a folyó év terhére volt kénytelen áthozni. A Társaság tényleges jövedelme 4633 forint 19 kr-ra szaporodott, költsége 4388 frt 52 kr volt, lát-szólagos pénztármaradványa 244 frt 67 kr, a mi a tartozással összevetve, 647 frt 33 kr deficitet mutat. A Társaság tőkevagyonra három alapítvány által 1200 frttal szaporodott, de a „Károli-alap“ c. forgó tőkéje a „Koszorú“ füzetekre és a „Házi Kincstár“-ra tett 1733 frt 76 kr új befektetéssel 1499 frt 20 kr-ra apadt. A helyzet javítása érdekében erélyes rendszabályokat javasolt a pénzügyi bizottság. A hátralékok erélyesen behajtandók, mi végből az esperesi kar támogatását fogja kérni a Társaság; az új tagok gyűjtése tovább folytatandó és ebből a célból a közönséget meg fogja keresni az elnökség; kísérlet teendő a nyomtatványok jutányosabb előállítására, mivel szintén az elnökség bízott meg. Ezeket a javaslatokat egyhangúlag magáévá tette a *választmányi ülés* is, mely szintén *Hegedüs Sándor* elnöklete alatt tartott. Ezen az ülésen a fentnevezetteken kívül jelen voltak még id. *Kiss Aron*, *Bachát Dániel*, dr. *Hegedüs István*, dr. *Kiss Aron*, dr. *Maszyik Endre*, *Stromp László*, dr. *Szabó Aladár*, *Zsilinszky Mihály* választmányi tagok és *Raffay Sándor* társulati tag, mint vendég. Napirend előtt *Szöts Farkas* titkár meleg szavakkal üdvözölte a Társaság nagy tevékenységű elnökét abból az alkalomból hogy kereskedelmi miniszterre neveztetett ki, egy-szersmind kérte további jóindulatát a Társaság iránt. *Hegedüs* elnök úr megköszönve a figyelmet, a választmány nagy örömeire általános helyeslés kíséretében kijelentette, hogy minisztersége semmit sem változtat a Társasághoz való viszonyán. Két dolog, a mitől leges-legutoljára válnék meg: a budapesti egyház főkurátorsága és a M. P. I. T. elnöksége. A napirend során tudomásul vette a választmány, hogy a múlt évben a Társaság határozata értelmében kiadott „Prot. Szemle“ X-ik évfolyama, a monografiák X-ik kötete, a „Koszorú“ 41—50-dik füzet, mely utóbbi vállalatot *Hegedüs S.* elnök úr 447 frttal támogatott. Néhai *Szász Domokos* 1000 frtos befizetett alapítványáról az alapító levél betérjesztett, s ennek értelmében az alapítványból 500 frt a Kálvin Intitutiója magyar fordításának kiadására, illetve a kiadás elősegítésére fordítatik. A Biblia Lexikon számára dr. *Szabó Aladár* személyes közbenjárására a Calver Verlagsverein 232 illusztráció clichéjét 267 frt kedvezményes árban hajlandó használatra átengedni, míg a szükséges térképek végett a Brit- és külföldi biblia-társasághoz fordul a Társaság. A Lexikon előállítás költségeinek egy részét aláírások gyűjtésével szándékozik fedezni a választmány, mi végből a folyó évi konvent idején értekezletet hív össze az elnökség. A folyó évi kiadványok során a Prot. Szemle mellett 10 új Koszorú-füzet kerül kiadásra, melyeknek írói és

szerkesztői tiszteletdíját újból Hegedüs Sándor elnök úr volt szíves megajánlani: a monografia kiadvány sorsa a Bibl. Lex.-ai való esetleges kombináció miatt a legközelebbi választmányi ülésig függőben hagyatott. A Hercegszöllősi Kánonok hasonmásos és történeti jegyzetekkel enátott kiadása ügyében titkár bemutatta a hasonmásos szöveg kefelevonatát és bejelentette, hogy Mokos Gyula tanár, ki egészségi okok miatt a kiadást halogatni volt kénytelen, a történeti jegyzetekkel is nem sokára elkészül s az egész munkát a f. évi közgyűlésre teljesen elkészíteni ígérte. A folyó évi közgyűlést, a menyiben ápril. elejéig valamely más helyre meghívást nem kap. felolvasó nagygyűléssel összekapcsolva, Budapesten fogja megtartani a Társaság (F.).

— **Felolvasó estély.** A „Békési Földmívelő Munkás Egylet” segélypénztára javára febr. 18-án *felolvasó estélyt* tartott a következő műsorról: 1. Himnusz, éneklék a munkások gyermekei zenekísérettel. 2. Megnyitó felolvasás: A munkások legjobb barátja eleitől fogva a Biblia; tartja Kecskeméti Ferenc egyesületi elnök. 3. Munkára fel! Szavaltat, Papp Mátyás munkástól, az egyesület alelnökétől. 4. A munkáskérdésről, tekintettel az alföldi szocialista mozgalmakra, erre az alkalomra írta: Dr. Márk Ferenc okányi ref. lelkész; felolvassa Lévay István tanító. 5. „Az öregasszony meséje” melodráma; szövegét írta Váradi Antal, zenéjét szerzette Czobor Károly. Szavaija: Szücs Gábor; zongorán kíséri Kecskeméti, hegedűn kíséri Babály Esztike és Farkas Róza. 6. A munkások egy ismeretlen segítőtje. Előadja Gergely Antal budapesti ref. lelkész. 7. „Az éhezők” Szöllősi Idától, szavaltatja Bereczki Sándorné. 8. Erkel Bánk-bánja, Kéler Béla letétele. Zongorán előadja Kecskeméti. 9. Arch Jánosról, az angol munkások apostoláról, előadja Szalay József n.-becskereki ref. lelkész. 10. Könyörület, Sadie T. Meredith angol nő verse, szavaltatja Gyebnár Lajos. 11. Hazafias dal, Pósa Lajostól, Szügyi József letétele harmónium kísérettel. 12. Irhoni népdal és magyar induló, citerások kísérettel. 13. Vasárnapi munkaszünet, tréfás induló Rosenzweigtől. Szövegét éneklék Kollát Julesa, egyletitagg leánya. 14. Vasárnapi munkaszünet, tréfás induló Rosenzweigtől. Szövegét éneklék Kollát Gergely, zongorán kíséri Kecskeméti, hegedűn Farkas Róza és Babály Esztike. 14. Szózat. Éneklék a munkások a helybeli zenekarok kísérettel.

— **Konventi jegyzőkönyvek.** Fölmerült esetek alkalmából figyelmeztetjük azon egyházi és iskolai hatóságokat, a melyeknek az 1898-iki konventi jegyzőkönyvre netalán szükségök volna, hogy ez irányú óhajukkal ne a konventi elnökséghez, hanem *Sass Béla* konventi jegyzőhöz (*Debrecen, ref. főiskola*) forduljanak.

— **China és a keresztyénség.** Az utóbbi időben az özvegy chinai császárnéről, ki a hatalmat magához ragadta, sokféle aggodalmat keltő híreket olvastunk. Annál nagyobb örömmel veszünk most hírt a következő **rendeletéről**: „Elődeimnek számos rendeleteiben meg volt már parancsolva a hatóságoknak, hogy a birodalomban élő missionáriusokat és keresztyéneket oltalmokba vegyék s hogy a kormány fáradozásait a béke és egyetértés érdekében támogassák. Tapasztaltam azonban, hogy a nép az utolsó időkben a keresztyéneket háborgatta s ezekkel többször konfliktusba jött. — Valóban bosszantó, hogy a tudatlan nép olyan balgatag híreket terjesztget, amelyeknek csak nyugalanság és konfliktus az eredménye is, a melyek csak arra valók, hogy a hatóságokat aggasztólag compromittálják. Jelen rendeletemet tehát a birodalom legfelsőbb tartománybeli hatóságaihoz intézem, hogy parancsolatomnak engedelmességedjének. Az összes keresztyén templomok, bár-

milyen nemzetiségűek, oltalomba vétessenek s minden missionáriusok, a kik a birodalomban élnek, udvarias elbánásban részesüljenek s a bennszülöttek és külföldiek közt felmerült konfliktusok esetén szigorú igazság szolgáltatassék. A népnek hozzá kell szokni, hogy a keresztyénekekkel békében éljen. Azon külföldi utazók irányában, kik a birodalmat akarják átvizsgálni, a legnagyobb előzékenység tanúsíttassék. Ha pedig a hatóságok parancsaimat keresztülvinni ezen rendeletem után is tehetetleneknek bizonyulnának, a bűnösök — nem véve ki a legmagasabb személyeket sem — a legszigorúbb büntetéssel sújtatnak. Ne jusson tehát senkinek eszébe azt mondani, hogy figyelmeztetve nem volt.” Ez a rendelet elég magyarosan szól, — majd meglátja a világ, hogy mennyit ér.

— **Halálozás.** *Szeremley Józsefné* szül. *Váry Piroska*, a volt h.-bőszörményi lelkész és alsószabolcs-hajdúvidéki esperes özvegye február 24-én, élete 54-ik évében, hosszas szenvedés után, elhunyt H.-Bőszörményben. A jó lelkű, derék papné halála széles körben keltett fájdalmas érzést. Gyermekei, köztük *Szeremley Barna*, kisújszállási tanár, a legjobb anyát siratják benne. Vigasztalás az élőnek, béke az elszállt léleknek!

TARTALOM-JEGYZÉK: Egyházi állapotunk megtekintése. Balogh Ferenc. — A megigazulás tanának fejlődése Melancthon Locijában. Lencz Géza. — Tárcsa: Utilitarianismus. Csiky Lajos. — Tanügy: Tanügyi hírek. — Közéletünk: Válasz Kenessey Béla úrnak. Benevolus. — Adózzék-e a 24 éves hajadon? M. Nagy István. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 70. A nánási ev. ref. egyház története. Barcsa János. — Különfelek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**
Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat

a *békés-bánati* ev. ref. egyházmegyébe kebeleztet *hódmező-vásárhelyi* ev. ref. egyház újonnan létesített *lelkészi állomására*.

Díjazás szabad lakáson kívül 1. készpénz 1350 frt az egyház pénztárából, évnegyedes részletekben előre fizetve. 2. Temetési stóla; értéke 150 frt.

A lelkész kötelessége a város VIII. kerületében, vagyis újvároson, minden lelkipásztori teendőt, az iskolai felügyeletet, a konfirmatói és ismétlőiskolai vallásoktatást teljesíteni; a város többi részeiben isteniszteletet nem végez. Keresztelésért és esketésért stóladíjak nem követelhetők.

E lelkészi állás 2-od osztályú.

A megválasztott lelkész a *békés-bánati* ev. ref. egyházmegye nyugdíjintézetének kötelezett tagja, mely ez állomás után, az alapszabályok értelmében: 1200 frt nyugdíjat biztosít.

A megválasztott lelkész f. év május havában tartozik elfoglalni hivatalát.

Pályázati kérvények, szabályszerű minősítvénynyel és szolgálati bizonyítvánnyal ellátva f. év *március 27-ig* Szabó János espereshez H.-m.-vásárhelyre küldendők.

Debrecen, 1899. febr. 27.

Kiss Áron, püspök.